مارکس و مۆدێرنیتە *.. ئەکرەم سەعید

- **خوێندنەوەیەک بۆ ڕەخنەی چینایەتی لە پڕۆژەی ڕۆشنگەر**

مەحاڵە لە فەلسەفەی مارکسیستی بگەیین بەبێ دابڕانی لە چوارچێوەی مۆدێرنیتەی ئەورووپیدا؛ چونکە مارکسیزم لە ناخی ئەو وەرچەرخانە گەورانەوە لەدایکبووە کە بزووتنەوەی ڕۆشنگەری و شۆڕشی پیشەسازی هێنایانە کایەوە. لەگەڵ ئەوەشدا، هەڵوێستی کارڵ مارکس بەرامبەر بە مۆدێرنیتە تەنها قبوڵکردنێکی کوێرانە یان ڕەتکردنەوەیەکی ڕەها نەبوو، بەڵکو خاوەنی ڕوانگەیەکی ڕەخنەیی دیالەکتیکیی بێوێنە بوو. ئەم توێژینەوەیە هەوڵ دەدات لێکۆڵینەوە لەوە بکات کە چۆن مارکس سەیری “سەرهەڵدانی مێژوویی سەرمایەداری” کردووە، و چۆن ئەو دژایەتییە جەوهەرییانەی هەڵوەشاندووەتەوە کە لەناو بەڵێنەکانی مۆدێرنیتەی بۆرژوازیدا سەبارەت بە ئازادی، یەکسانی و عەقڵانییەت شاردراونەتەوە، بە جۆرێک کە تێڕوانینەکەی لە ڕەوتی پۆستمۆدێرنیتە و پارێزگارە نوێیەکان جیادەکاتەوە؛ یانی مارکس هەردووک دیوی ڕووناک و تاریکی مانگی مۆدێرنیتەی بینییوە.

یەکەم: سەرهەڵدانی سەرمایەداری و گۆڕانی مێژوویی کارڵ مارکس دەستەواژەی (سەرهەڵدانی مێژوویی سەرمایەداری)ی بەکاردەهێنا بۆ پرسەی گواستنەوەی مێژوویی لە کۆمەڵگەی دەرەبەگایەتییەوە بۆ کۆمەڵگەی سەرمایەداری، کە ئەم پرسەیە خۆی لە زانستە کۆمەڵایەتییەکاندا بە ناوی (گواستنەوە لە کۆمەڵگەی نەریتییەوە بۆ کۆمەڵگەی هاوچەرخ یان مۆدێرن) ناسراوە. مارکس لە کتێبی “سەرمایە”دا، شیکردنەوەکانی لەسەر لایەنی ئابووریی ئەم پرسەیە چڕکردەوە، بەڵام هاوڕێکەی فریدریش ئەنگڵس لە نووسینەکانیدا وەک “(دژە دوهرینگ)” و “(کۆتایی فەلسەفەی کلاسیکی ئەڵمانی)” لایەنە فکرییەکانی ئەو پرسەی گواستنەوەیەی ڕوون کردەوە. مارکس و ئەنگڵس ستایشی بەرزی ڕۆڵی شۆڕشگێڕانە و پێشکەوتنخوازی چینی بۆرژوازییان کرد لە سەرجەم مەیدانەکانی ململانێی فکری، ئابووری و سیاسی دژ بە دەسەڵاتی مادی و ڕۆحیی دەرەبەگەکان، پیاوانی ئایینی

و شاهانە؛ ئەوان سەرهەڵدانی سیستەمی سەرمایەدارییان – سەرەتای هەموو ئەو تراجیدیایانەی کە لەگەڵ ڕشتنی خوێندا هاوڕێی بوون – بە قۆناغێکی مێژوویی باڵاتر لەوەی پێش خۆی دادەنا. هەروەها پێیان وابوو کە بزووتنەوەی ڕۆشنگەری بە عەقڵانییەت و فەلسەفە لیبراڵییەکەیەوە، شۆڕشی پیشەسازی و دەرئەنجامەکانی لە گەشەکردنی سەرمایەداریدا، و شۆڕشی فەڕەنسا و دەرهاوێشتەکانی لە دیموکراسی، مافە مەدەنییەکان و عەلمانییەت، پرۆسەیەکی تاقەتپڕوکێن و مەزنیان پێکهێنا بە لەدایکبوونی کۆمەڵگەی مۆدێرن (واتە کۆمەڵگەی بۆرژوازی سەرمایەداری).

دووەم: ئاژاوەی بازاڕ و دژایەتییەکانی عەقڵانییەتی بۆرژوازی لەلایەکی ترەوە، مارکس تێبینی ئەوەی کرد کە ئەم کۆمەڵگە مۆدێرنە لە یەکەم ڕۆژی لە دایکبوونییەوە، دژایەتی و کەمکوڕی ترسناکی لە ناخی خۆیدا هەڵگرتووە لەناو هەر یەکێک لە دیاردە فکری، سیاسی و ئابوورییە نوێیەکانیدا. مارکس لە شیکردنەوەکانیدا لە کتێبی "سەرمایە" پیشانی دەدات کە یاسای ئابووریی سەرەکی کە پرۆسەی بەرهەمهێنان لەم کۆمەڵگە مۆدێرنەدا لە سەری وەستاوە بریتییە لە (یاسای بەرهەمهێنانی زێدەبایی)؛ بەو مانایەی کە دەرئەنجامی پرۆسەی بەرهەمهێنانی ئەم سیستەمە، لە لایەکەوە، لە بەرژەوەندی کەڵەکەبوونی سامانە بە کەمینەیەکی کەمی کۆمەڵگە (واتە بۆرژوازی)، و لە لایەکی ترەوە، دەبێتە هۆی هەژاری و بێکاری بە زۆرینەی هەرە زۆری ئەندامانی کۆمەڵگە (واتە کرێکاران). لێرەوە مارکس ڕوونی دەکاتەوە کە عەقڵانییەتی سیستەم لە کۆمەڵگەی مۆدێرندا بە دەست کەمکوڕی قورسەوە دەناڵێنێت؛ چونکە ئەوپەڕی ئەوەی کە بۆرژوازییەک دەتوانێت بە عەقڵانیانە پلانی بۆ دابنێت، لە سنووری کارگەکەی خۆی تێپەڕ ناکات، بەڵکو لە سەر ئاستی کۆمەڵگە و جیهان، ئاژاوەی بازاڕ و ناعەقڵانییەتی ئەوان کە حوکم دەکەن و زاڵن. ئەمەش بە تەواوی دژبەیەکە لەگەڵ ئەو عەقڵانییەتی سیستەمەی کە بیرمەندانی بۆرژوازی لە بزووتنەوەی ڕۆشنگەریدا داوایان دەکرد. هەروەها مارکس لە ڕێگەی شیکردنەوەی بە (یاسای مەیلی دابەزینی تێکڕای قازانج)، سەلماندی کە سیستەمی کۆمەڵگەی مۆدێرن ڕووبەڕووی قەیرانی ئابووریی خولیی دەبێتەوە، کە دەبێتە هۆی لەناوچوونی سامانی کۆمەڵگە، و خزانی ژمارەیەکی زۆر لە ئەندامانی چینی کرێکار و بۆرژوازی بچووک بە ناو

بێکاری و هەژاریی ڕەها.

سێیەم: وەهمی ئازادی و یەکسانیی ڕواڵەتی لە مەیدانی ئازادی و چەمکەکەیدا، مارکس ڕوونی کردەوە کە ئەم ئازادییە کەمکوڕە؛ چونکە لە کۆتاییدا واقیعیبوونی پیادەکردنی ئازادی لە کۆمەڵگەی چینایەتی مۆدێرندا بەستراوەتەوە بە پێگەی تاک و شوێنی لە دابەشکاریی چینایەتیدا، بە جۆرێک کە پیادەکردنی ئازادیی ڕاستەقینە بەندە بەوەی کە تاک چەندە خاوەنی سامانە. بۆ نموونە: ئەگەر بتەوێت بچیتە ناو چێشتخانەیەک، یان گەشت بکەیت بۆ شوێنێک بۆ حەوانەوە، ئەوا یاسای ئازادی لە کۆمەڵگەی مۆدێرندا نییە کە ڕێگەت پێدەدات یان ڕێگریت لێدەکات یان هەڵبژاردنەکانت دیاری دەکات، بەڵکو بڕی ئەو پارەیەی کە هەتە و توانای دارایی خۆت بۆ دانی تێچووەکان، ئەوانەن کە هەڵبژاردنە واقیعییەکانت دیاری دەکەن. هەمان شت بەسەر یەکسانیشدا جێبەجێ دەبێت؛ کاتێک هاوڵاتیان تەنها لە شێوازی یاساییدا یان لەبەردەم یاسادا یەکسانن، ئەم یەکسانییە ڕواڵەتییە (شکڵییە) بەهای ڕاستەقینەی خۆی لەدەست دەدات کاتێک هاوڵاتیان لە ڕووی ئابوورییەوە نایەکسان بن. ڕێک وەک ئەو یاسا بەناوبانگەی کە دەڵێت:(خەوتن لەژێر پردەکاندا قەدەغەیە بۆ هەر تاکێک، چ دەوڵەمەند بێت یان هەژار **)؛ بەڵام کێ لە واقیعدا ناچارە لەژێر پردەکاندا بخەوێت لە هەژار و لانەوازان زیاتر؟. بەم شێوەیە هەموو یاساکانی کۆمەڵگەی مۆدێرن دژ بەوانە جێبەجێ دەکرێن کە خاوەنی هیچ نین، یان کەمترین شتیان هەیە، و لەبەر ئەوە یەکسانی نێوان هاوڵاتیان دەبێتە یەکسانییەکی ڕواڵەتی نەک کرداری و واقیعی.

چوارەم: تێپەڕاندن نەک لە نێوبردن (ڕەخنەی مارکس لە مۆدێرنیتە) بە سەرنجدان لەمە، ڕەخنەی مارکس بۆ مۆدێرنیتە و ڕۆشنگەری ڕەخنەیەکی چینایەتییە لە ڕوانگەی سۆسیالیستیی کرێکارییەوە؛ لە لایەکەوە دەبینین چەندە وەک هەنگاوێکی پێشکەوتنخواز بەرەو پێشەوە لە مێژووی مر□قایەتیدا دەنرخێنێت، بە هەمان ئەندازەش ڕەخنەی لێدەگرێت و خەبات دەکات ل□ پێناو تێپەڕاندنی و گەشەپێدان و بەرزکردنەوەی لە کۆمەڵگە و سیستمێکی نوێدا. لێرەدا ڕوانگەی مارکس لە ڕەوتە فەلسەفییەکانی تر جیا دەبێتەوە: مارکس داوای "تێپەڕاندنی" مۆدێرنیتە دەکات نەک "لە نێوبردنی" و کەوتنە ناو

پووچگەرایی (عەدەمەیەت) و ئاژاوە، وەک ئەوەی لەو ڕەخنانەدا هەیە کە لەلایەن فەیلەسوفانی پۆستمۆدێرنەوە وەک (نیچە و هایدیگەر). ڕەخنەکەی مارکس ڕەخنەیەک نییە بە تەواوکاری لەگەڵ مانەوە لە سنووری مۆدێرنیتەدا وەک ئەوەی یەرگن هابەرماس باوەڕی پێیەتی. هەروەها ڕەخنە و ڕووخاندنی ڕۆشنگەری و مۆدێرنیتە نییە بە پاشەکشە بەرەو پێش-مۆدێرنیتە (گەڕانەوە بە کۆمەڵگەی نەریتی یان کۆنەپارێز) وەک ئەوەی لیۆ شتراوس و پارێزگارە نوێیەکان دەیانەوێت.
کۆتایی و دەرئەنجامەکان: لە کۆتایی ئەم کورتە وتارەدا دەگەینە ئەو دەرئەنجامەی کە ڕەخنەی مارکس بۆ مۆدێرنیتە نوێنەرایەتی تێزێکی بێوێنە دەکات کە لە دووانەی قبوڵکردنی ڕەها یان ڕەتکردنی پووچگەرایی تێدەپەڕێت؛ دەکرێت گرنگترین دەرئەنجامەکانی ئەم ڕەخنەیە لەم خاڵانەی خوارەوەدا کورت بکرێنەوە:

- دیالێکتیکی پێشکەوتن و چەوساندنەوە: سەرمایەداری هەنگاوێکی مێژوویی پێشکەوتنخواز بوو کە کۆتوبەندەکانی دەرەبەگایەتی تێکشکاند، بەڵام لە هەمان کاتدا مەرجی نوێی بۆ چەوساندنەوە و ڕشتنی خوێن هێنایە کایەوە.
- ڕواڵەتیبوونی بنەما لیبراڵییەکان: عەقڵانییەت، ئازادی و یەکسانی لە کۆمەڵگەی مۆدێرندا تەنها بنەمای “ڕواڵەتی” و یاسایین، و بە دەستەوەستان و سنووردار دەمێننەوە مەگەر ئەوەی یەکسانی ئابووریی ڕاستەقینە بێتە دی و دژایەتییە چینایەتییەکان چارەسەر بکرێن.
- “تێپەڕاندن”((Aufhebung)): چارەسەری مارکسیستی بۆ قەیرانی پێکهاتەیی مۆدێرنیتە لە تێکدانی دەستکەوتەکانیدا نییە وەک ئەوەی پۆستمۆدێرنیتە دەیکات، نە لە پاشەکشەکردن بەرەو ڕابردوو (وەک ئەوەی پارێزگارە نوێیەکان دەیانەوێت)، بەڵکو لە تێپەڕاندنیایەتی؛ واتە لە پاڵنانی ئەم دەستکەوتانەیە بەرەو ئەوپەڕی خۆی و ڕزگارکردنیان لە چوارچێوە سەرمایەدارییەکان لە ڕێگەی گواستنەوە بۆ کۆمەڵگەی سۆسیالیستی.

پەراوێز:

- ئەم وتارە وەرگێڕانی بەشی یەکەمی وتارەکەمە (مارکس و

الحداثة .. ملاحظات من دفاتر اليومية ١- أكرم سعيد)، كە لە بەرواری ٢٠١٢ / ٧ / ١٥ بە زمانی عەرەبی لە ماڵپەڕەی (الحوار المتمدن) بڵاوكراوەتەوە.

** خاوەنی ئەم وتە بەناوبانگە ئەدیب و ڕۆماننووسی فەرەنسی (ئاناتۆل فرانس Anatole France)ە. ئەم وتە تانەئامێز و قووڵە لە بەشی حەوتەمی ڕۆمانە بەناوبانگەكەیدا بە ناوی "نێرگسی سوور Le Lys Rouge" هاتووە كە لە ساڵی ١٨٩٤دا بڵاوكراوەتەوە، و دەقی تەواوەتییەكەی بەم شێوەیەیە:"یاساكان، لە یەكسانییە شكۆدارەكەیاندا، ڕێگری لە دەوڵەمەند و هەژار دەكەن بە یەك شێوە: لە خەوتن لەژێر پردەكاندا، سواڵكردن لە شەقامەكاندا، و دزینی نان".

هەڵوەشاندنەوەی هەسەدەو دروستکردنی نەتەوە.. نووسینی: عەتا قەرەداخی

ڕەنگە دیمەنێكی نائاسایی بێت كاتێك دەبینین یان دەبیستین پارتێكی سیاسی یان هێزیک كە خۆی وەک هێزی نەتەوەییەكی بندەست نمایش دەكرد، بە بەدەستهێنانی یاسایانەی لایەنی كەمی داواكارییە نەتەوەییەكانی بڕیاری خۆهەڵوەشاندنەوە بدات. هەسەدە كە لە دۆخی لاوازی دەوڵەتی سوریادا پەرەی سەندو بەڕێوەبەرێتی خۆسەری لەو بۆشاییەدا دامەزراند، كە دەوڵەتی داگیركەری ناوخۆیی سوریا لەبەر بێتوانایی پاشەكشەی لێكردو چۆڵیكرد. لەو دۆخەدا كە هەسەدە وەكو هێزی یەكەمی كوردی یان نەیاری دەوڵەت خۆی دەنواند، ئامادەنەبوو هاوپەیمانی یان یەكێتی و یەكبوون یان هەر هیچ نەبێت بەرەیەک لەگەڵ هێزە كوردییەكانی تری ڕۆژئاوادا پێكبهێنێت. لەكاتێكدا ئەم لەوانی تر بەهێزتر بوو، لە هەر هاوپەیمانی و بەرەیەكدا هەرخۆی دەبووە هێزی یەكەم. هۆكاری ئەوەش زیاتر لە دەرەوەی دەسەڵات و ئیرادەی هەسەدە بوو، چونكە لە ڕاستیدا هەسەدە وەک لقێكی پەكەكە وابوو، دیارە لایەنەكانی تری كوردی سوریا كە زیاتر لە قەسەددا كۆبووبوونەوە وەک

لقێکی پارتی دیموکراتی کوردستانی-عێراق وابوون. ن□اکۆکی و دژایەتیکردنی یەکتری پەکەکەو پارتی لەسەر پێگەی باکورو رۆژئاوا لە نێو لایەنەکانی رۆژئاوادا رەنگی دایەوەو وێناکرایەوە. ئەمە بێجگە لەوەی کە هەسەدەش وەک پەکەکە بەرنامەی ئایندەی بۆ کوردستان نە سەربەخۆیی و نە جیاکردنەوەی کورد بوو وەک ئیتنیکێکی جیاواز، بەڵکو هەسەدە خۆی سەرباری ئەوەی کە هێزی سەرەکی لە پێکهاتنیدا کوردی رۆژئاوا بوو، بەڵام خۆی وەک کۆکەرەوەی هێزە دیموکراتەکانی سوریا نمایش دەکردو ئەوەش بە ئامانجی خەباتی هاوبەش و رێکردن بوو بەرەو پێکهاتنی کۆمەڵگای دیموکراتیک و فیدراسیۆنی دیموکراتیکی گەل کە مەبەست دیموکراتی و پیکەوەژیانی ئیتنیک و نەتەوە جیاوازەکان بوو لە سوریادا.

ئێستا بڕیاری خۆهەڵوەشاندنەوەی پەکەکە هاوتەریبە لەگەڵ ئەوەی تورکیا پێی دەڵێت کۆتاییهێنان بە تیرۆر لە تورکیاو ئاپۆو پەکەکەو دەم پارتی پێی دەڵێن پرۆسەی ئاشتی، کە لە راستیدا جۆریکە لە خۆڕادەستکردن لەب□رامبەر سفر مافی نەتەوەیی کورددا. بەڵام ئایا ئەم خۆهەڵوەشاندنەوەیەی هەسەدە لە لایەک پەیوەست بە کورد وەک گروپێکی ئیتنیکی پەراوێزخراو و کۆڵۆنی ناوخۆیی لە سوریادا چی دەگەیەنێت؟ ئەی ئایا پەیوەست بە گروپ یان نەتەوەی عەرەب وەک گروپی ناوەندو خاوەن دەوڵەت و خاوەن هێزو هەژموون کە لە پێگەی کۆڵۆنیالیستی ناوخۆییدایە چی دەگەیەنێت؟

ئاشکرایە کە کورد لە مێژوویەکی کۆنەوە لە ناوچەکانی جزیرەو عەفرین و کۆبانێ و چەند شوێنێکی تری ئەو جوگرافیایەی کە ئێستا ناوی سوریایە، بوونی هەبووەو بوونی لەوێ دەکەوێتە پێش هاتنی عەرەبە مسوڵمانەکانەوە کە پێش پرۆسەی فەتح بوونیان تەنها لە نیمچ□ دوورگەی عەرەبیدا بوو. سەرچاوەکانی مێژوویی ئیسلامی و بوونی چەندین قەڵاو شوێنەواری کوردی لە شام بوونی دێرینەی کورد لەوێ دەسەلمینن. بەڵام راستیەکیش هەیە ئەوەیە کە کورد لەو بەشەی نیشتیمانەکەیدا هاوشێوەی بەشەکانی تر پێکهاتەی دواکەوتووی خێڵایەتی بووە، کە دابەشبووە لە نێوان ژیانی شوانکارەی کۆچەری و ژیانی نیشتەجێی کشتوکاڵیداو پەرەسەندنێکی ئاسایی ئەوتۆی نەبووەو لە قۆناغەکانی مێژووی خۆیدا پێدەچێت وەکو ئیتنیک و کۆمەڵگا ئاساییەکان گەشەی نەکرد بێت، هەربۆیە بە درێژایی مێژووی بوونی لە دەرکەوتنی ئیتنۆسی کوردیەوە لە پەراوێزی مێژوودا بووەو هەمیشە بەکارهێنراو بووەو هەرگیز نەبووەتە بکەری سەر جوگرافیای خۆی. بەڵام دیارە ئەم دۆخەی کە ئێستا رۆژئاوای پێدا تێدەپەڕێت بەرهەمی

تەنها ئەو چەند ساڵە نیە کە هەسەدەی تێدا دەرکەوتووەو دەسەڵاتی ناوخۆیی هەبووەو ئێستاش خۆی هەڵدەوەشێنێتەوە، بەڵکو بە لایەنی کەمەوە، ئەو دۆخە پەیوەندی بە مێژووی سەدەیەک زیاتری رابردووەوە هەیە، واتە بەشێک لە هۆکارەکانی ئەم دۆخەی ئێستا دەگەڕێتەوە بۆ رێکەوتنی سایکس پیکۆی ساڵی ١٩١٦.

لە رێکەوتننامەی سایکس-پیکۆدا کە لە نێوان بەریتانیا و فەرەنساداو بە ئاگاداری روسیای قەیسەری بەسترا، تێیدا بڕیاردرا، پاشماوەی دەوڵەتی عوسمانی لە رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، لە نێوان بەریتانیا و فەرەنسادا دابەشبکرێت. کوردستانی عوسمانی بەر ئەو دابەشکردنە کەوت و سەرەنجامیش دابەشکرا بەسەر سێ دەوڵەتدا. بەشێک کەوتە سنووری ئەو دەوڵەتەی بەناوی سوریاوە دروستکراو لەو دابەشکردنەشدا سوریا بەر فەرەنسا کەوت. دوای ئەوەی سوپای فەرەنسا لە نیسانی ١٩٢٠دا شاری دیمەسقی داگیرکرد، راستەوخۆ هەموو سوریا کەوتە ژێر دەسەڵاتی فەرەنساوەو هەر لەو کاتەش بەدواوە سوریا خرایە ژێر سایەی ئینتیدابی فەرەنسیەوە. فەڕەنسیەکان بینیبان پێکهاتەی دانیشتوانی سوریا فرە ئیتنیکی و فرە ئایینی و فرە مەزهەبیە، بۆیە دەبوو سیاسەتێک بەکاربهێنن کە بە ئاسانی ئەو هەموو جیاوازیە رکێف بکەن. بۆ ئەو مەبەستەش دەکرا دەوڵەتێکی دیموکراتی لە سوریادا دروست بکەن و لەسەر بنەمای چەمکی هاووڵاتیبوون و یەکسانی هەمووان لە ئەرک و مافداو بە پاراستنی تایبەتمەندیە ئیتنیکی و ئایینی و مەزهەبیەکان بنیاد بنرێت، کە ئەوەش مانای پارێزگاریکردنە لە ناسنامە ناوخۆییەکان و لە پشتی ئەوەشەوە لەسەر بنەمای جوگرافیا نەک ئیتنیک نەتەوە-گەلی سوریا پێکبهێنرێت، بەجۆرێک کە هەمووان بکاتە خاوەنی یەک ناسنامە کە ناسنامەی سوریاییە. بەڵام فەرەنسیەکان ئەمەیان نەکرد، بەڵکو رێگای دووەمیان هەڵبژارد کە هەمان بیرۆکەی پەرتکەو زاڵبەی ئیمپریالیزم بوو. ئەمان هاتن سوریایان دابەشکرد بۆ چوار دەوڵەتۆچکەی ناوچەیی و ئیتنیکی و مەزهەبی وەک دەوڵەتۆچکەی دیمەشق، دەوڵەتۆچکەی حەلەب، دەوڵەتۆچکەی عەلەویەکان و دەوڵەتۆچکەی چیای دروز. لێرەدا کە سەیری نەخشەی دابەشکردنی سوریا لە رووی بەڕێوەبردنەوە دەکەین، کە دروستکراوی فەرەنسا بوو، نە کوردو نە مەسیحی و نە ئەرمەن کە چەند پێکهاتەیەکی جیاواز بوون هیچیان نەبوونە خاوەنی دامەزراوەی بەڕێوەبردن.

ئاشکرایە بە پێچەوانەی زۆربەی ناوچەکانی نیشتیمانی عەرەبیەوە، هەستی نەتەوایەتی لای دەستەبژێری خوێندەواری عەرەبی لە سوریادا بە

تایبەتی لە شارەکانی دیمەشق و حەڵەب لە کۆتایی سەدەی نۆزدەو پێش جەنگی یەکەمدادەرکەوتبوو. لە دوای ئەوەی سوریا کەوتە ژێر سایەی ئینتیدابی فەڕەنسیەوە، ئەو هەستە زیاتر پەرەی سەندو دەستەبژێری ناسیونالیست بەرەو پێکهاتن دەچوو، بەجۆریک لە ماوەی ئینتیدابدا(١٩٢٠-١٩٤٦) بە ئاشکرا دژایەتی سیاسەتی فەرەنسای دەکرد، بەجۆریک لە سەرەتای ساڵانی سیەکاندا گەیشتە ئاستی بەرەنگاربوونەوەو لە رووداوەستانی داگیرکەری فەرەنسی. پارتی نەتەوەیی کۆمەڵایەتی سوریا کە ئەنتوان سەعادە لە سەرەتای سیەکاندا دایمەزراند رابەرایەتی رزگارکردنی سوریای دەکرد لە دەستی داگیرکەری فەرەنسی. لە بەرامبەر فشاری ناسیونالیستە عەرەبەکانی سوریادا، فەرەنسیەکان هەر لە سەرەتاوە هێزی جۆراوجۆریان لە کوردو مەسیحی و دروزو ئەرمەن دروست دەکرد. هەروەها فەرەنسا بە ئەوەی بوار بە ناسیونالیستە عەرەبەکان نەدات یەکبگرن، بەردەوام بەربەستی لەبەردەم پەرەسەندن و سەقامگیریدا دادەنا. بە ئەو مەبەستەش لە جیاتی دروستکردنی سیستەمێکی دەوڵەتی کە نوێنەرایەتی هەموو پێکهاتە جیاوازەکان بکات زیاتر هەوڵیدەدا ناکۆکیە ناوخۆییەکان برەوپێبدات و بە پاڵپشتکردنی سادەو ناکاریگەری ئەوانی تر، زیاتر هەستی ناسیونالیستانەی عەرەبەکان بەرامبەر بە سەرجەم پێکهاتەکانی تر بجوڵێنێت و لە بەرامبەر عەرەبی سوریادا وەک نەیار وێنایان بکات. فەرەنسا تەنانەت بواری مانەوەو پێدانی مافی نیشتەجێبوونی بەو کوردانەدا کە لە دوای شکستی راپەڕینەکەی شێخ سەعیدی پیران(١٩٢٥) و هەروەها لە دوای ئەویش لە دوای شکستی راپەڕینی ئاراران لە ترسی ستەم و کوشت و بڕی ئەتاتورک هەڵهاتبوون. گومان دەکرێت مەبەستی فەڕەنسا لەو کارەی یارمەتیدانی کوردەکان بووبێت بەڵکو زیاتر بە فشاردانان بوو لەسەر ناسیونالیستە عەرەبەکان و دروستکردنی پشێویی زیاتر. دوای تەواوبوونی ئینتیداب ئەم کارەی فەڕەنسا، بووە پاساو بە ناسیونالیستە عەرەبەکان کە بڵێن کورد لە سوریادا بوونی نیەو ئەوانەی خۆیان بە کورد دەزانن ئەوانەن کە لە دەرەوەی سنوورەکان بە تایبەتی لە باکورو باشوری کوردستانەوە هاتوونەتە سەر خاکی سوریا. ئەوەش بووە پاساو بە ئەوەی لە سەرژمیری ساڵی ١٩٦٢دا سەدو بیست هەزار کورد لە مافی بەدەستهێنانی ناسنامەی سوری بێبەشکران.

هەرچەندە لە ساتەوەختی ئینتیدابدا دەستەبژێری ناسیونالیستی عەرەبی سوریا خواستی سەربەخۆیی وڵات و پێکهێنانی دەوڵەتی نەتەوەیی عەرەبی سوری هەبوو، بەجۆرێک کە دەوڵەتێکی عەرەبی و خاوەن ناسنامەی عەرەبی بێت و گەلی سوریاش بەشێوەیەک پێکبێت کە

چەقی پێکهاتنی ئیتنیکی عەرەبی بێت و ئەو نەتەوەی کە دەوڵەتی سوریا دروستی دەکات نەتەوەی عەرەب بێت، واتە یەک ناسنامەی هەبێت کە ناسنامەی عەرەبیە، بەڵام ئەو خەونەی ناسیونالیزمی عەرەبی سوری نەهاتەدی هەتا کۆتاییهاتنی ئینتیداب لە ساڵی ١٩٤٦دا. کەواتە ئەو هەنگاوانە چی بوون کە دەوڵەتی سوریا لە دوای سەربەخۆیی وەک دەوڵەتی نەتەوەیی عەرەبی بە ئەو مەبەستە لەبەری گرتن؟

پێشتر باسی ئەوەمان کرد کە فەڕەنسیەکان سوریایان دابەشکرد بە چەند ناوچەیەکی بەڕێوەبردن لەسەر بنەمای ئیتنیکی و ئایینی و مەزهەبی. لە دوای ئینتیداب دەوڵەت ئەو ناوچە ئیداریانەی لە شێوەی دەوڵەتۆچکەدا بوون هەڵوەشاندەوەو یەک سیستەمی بەڕێوەبردنی ناوەندی دروستکرد کە هەموو وڵاتی کرد بە یەکەیەکی ئیداری لەژێر ناوی دەوڵەتی عەرەبی سوریادا. لە ساڵی ١٩٥٠دا دەستووری سوریا دانرا، کە لە ناوەڕەکدا دەستورێکی دیموکراتی بوو، باسی چەمکی هاووڵاتیبوون و نەبوونی جیاکاری ئیتنیکی و ئایینی و مەزهەبی و کۆمەڵایەتی دەکردو پێداگری لەسەر یەکسانی لە ماف و ئەرکدا دەکرد. بەڵام دیارە لە جێبەجێکردندا شتیکی تر بوو. هەروەها دەوڵەتی سوریا لە دوای ئینتیداب ڕێتیکردەوە پۆست و پێگەکانی دەوڵەت لەسەر بنەمای ئیتنیکی و ئایینی و مەزهەبی دابەشبکرێن، بەڵکو پێداگری لەسەر ئەوە دەکرد کە هەموو ئەوانەی لەسەر خاکی سوریا دەژین سوریایین و خاوەنی ناسنامەی سوریایین و بە پێی تواناو لیهاتوویی ئەرک و مافیان هەیە. هەروەها ئەو هێزە ناوچەییانەی کە فەرەنسیەکان بە پێکهاتە و خێڵەکانیان دروستکردبوو، دەوڵەتی نوێ هەڵیوەشاندنەوەو سوپایەکی دروستکرد بە ناوی سوپای عەرەبی سوری و پەیوەندیکردن بەو سوپایەوە ئیلزامی بوو، هیچ کەسێکی سوریای نەدەبەخشی. خاڵێک کە دەوڵەت و دەستبژێری ناسیونالیستی سووری پێداگریان لەسەر دەکردو کردیان بە بنەمای هاووڵاتیبوون و بەدەستهێنانی ناسنامەی سوریایی " بیری عەرەبی " بوو واتە بە چەقکردنی ئیتنیکی عەرەبی و باوەڕبوون بەو ئیتنیکەو دانانی بەوەدا کە سوریا وڵاتێکی عەرەبیەو هەرکەس لەسەر خاکەکەی بژی عەرەبەو بێجگە لە ناسنامەی عەرەبی، سوریا هیچ ناسنامەیەکی تری نیەو ئەوەی لەسەر خاکی سوریا، دەبێتە خاوەنی ناسنامە عەرەبە. ئەمەش چوارچێوەی ئەو تیۆریە بوو کە بیری ناسیونالیستی عەرەبی سوریاو دەوڵەتی نەتەوەیی سوریای دوای سەربەخۆیی لەسەر بنیادنرابوو. هەر ئەم تێڕوانینەش بنەمابوو بە دروستکردنی نەتەوە یان گەلی عەرەبی سوریا. هەروەک بە فەرمیش ناوی دەوڵەتەکە کرا بە " کۆماری عەرەبی سوریا".

هەروەها دەوڵەت لە بواری پەروەردەدا، هەموو ئەو قوتابخانانەی هەڵوەشاندەوە کە پەیوەستبوون بە پەروەردەی جیاوازی پێکهاتە ئیتنیکی و ئایینی و مەزهەبیە جیاوازەکانەوە، کە لە سەروەختی ئینتیدابدا فەرەنسا پشتگیری دەکردن و بە زمانی تایبەتی خۆیشیان دەیانخوێند. لەبری ئەوە دەوڵەت یەک سیستەمی پەروەردەی یەکگرتووی بە هەموو وڵات دانا و خوێندن تەنها بە زمانی عەرەبی بوو، کە زمانی فەرمی دەوڵەت بوو، هیچ زمانێکی تر مافی بەکارهێنانی گشتی نەبوو. مەبەستی دەوڵەت لە خوێندن تەنها بە زمانی عەرەبی و خوێندنی مێژووی عەرەب و ئیسلام بە ئەوە بوو کە لە ڕێگای پەروەردەوە بیرکردنەوەی عەرەبیانە لە کەنەستی کەمەڵایەتی هەموو پێکهاتەکانی سوریادا بچەسپێنن کە دەوڵەت بە پێی دەگوت گەلی عەرەبی سوریا. مەبەستی دەوڵەت ئەوە بوو کە خوێندن بە عەرەبی واتای بیرکردنەوەیە بە عەرەبی، ئەوەش گەوهەری پێکهێنانی ناسنامەی عەرەبی تاکەکەس و کۆمەڵگایش بوو لە سوریادا. بێگومان لە دەستووری سالی ١٩٥٠دا ئەوە جێگیرکرابوو کە: کە گەلی سوریا بەشێکە لە نەتەوەی عەرەب". ئەم بەجوونەش ڕێگاخۆشکەر بوو بە ئەوەی سوریا لەگەڵ میسر لە ساڵی ١٩٥٨ کۆماری عەرەبی یەکگرتوو پێکبهێنێت. دیارە ئەگەر ئەو کۆمارە بەردەوامبووایە تواندنەوەی ئیتنیکی کوردی زۆر ئاسانتر دەبوو، چونکە لە ڕووی ژمارەوە کورد ئامادەبوونێکی ئەوتۆی نەدەبوو. دوای هەڵوەشاندنەوەی کۆمار، ئەفسەرانی ناسیونالیستی سوریاو دەسەڵاتی دەوڵەتی سوریا بەرامبەر بە پروپاگەندەکانی ناسریەکان کە گوایە سوریەکان ناپاکی لە چەمکی عروبە دەکەن، هەندەی تر سوریەکان لەسەر چەمکی عروبە توندبوون. بەجۆرێک ئەگەر جومگەی زۆر لاوازیش تا ئەوکاتە مابووبێت بە کورد کە گوزارشتی کوردبوونی خۆیی لێوە کردبێت، ئەوا دوای هەڵوەشاندنەوەی کۆماری یەکگرتوو ئەوەش نەما.

لە ساڵی ١٩٦٢، دەوڵەت سەرژمێری کرد لە جزیرەو دوو هەڵبژاردە بە خەڵک هەبوو کە مەبەست کوردەکان بوو، یان خۆیان بە عەرەب تۆمار دەکەن یان ناسنامەیان پێنادرێت. لەم سەرژمێریەدا ١٢٠ هەزار کورد ئامادەنەبوون بە عەرەب خۆیان تۆمار بکەن، لەبەرئەوە ناسنامەیان پێنەدراو بێ ناسنامەی سوری مانەوەو تا ساڵی ٢٠١١ ژمارەیان گەیشتبووە سەرووی ٣٠٠هەزار کورد کە بێ ناسنامە مابوونەوە(کریم الاتاسی، سوریا قوة الفکرة المشروع الوطنی والهندسات الدستوریة، ص ٢٤٥). لە مانگی ئازاری ساڵی ١٩٦٣دا، پارتی بەعس وەک رابەری ناسیونالیستی عەرەبی لە سوریا دەسەڵاتی گرتە دەست و دوای ساڵێک دەستووری کاتی کۆماری سوریای دانا و زیاتر بەرگی عروبەی کرد بە

بەری سوریادا، بەجۆریک کە ناسیونالیزمی عەرەبی سوریا گەیشتە لوتکەی شۆڤێنیزم و ڕەگەزپەرستی. لە مادەی یەکەمی ئەو دەستوورەدا هاتووە: وڵاتی سوریای عەرەبی کۆمارێکی دیموکراتی میلی سۆشیالیستی خاوەن سەروەریە و بەشێکە لە نیشتمانی عەرەبی..گەل لە سوریادا بەشێکە لە نەتەوەی عەرەب و بڕوای بە یەکێتی عەرەبی هەیەو لە پێناوی بەدیهێنانی ئەو یەکێتیەدا خەبات دەکات". بێگومان ئەوەی دەبینرێت هەر لە سەرەتای دروستبوونی دەوڵەتی نوێی سوریاوە بە هەموو شێوەیەک نکوڵی ئەوە کراوە کە بێجگە لە عەرەب دان بە بوونی هەر پێکهاتەیەکی تری ئیتنیکی یان ئایینی لە سوریادا بنرێت.
دەوڵەتی سوریا بە تایبەتی لە دوای ساڵی ١٩٤٦، کە کۆتاییهاتنی ئینتیدابی فەرەنسی بوو، هەوڵیداوە لە ڕێگای جۆراوجۆرەوە ئیتنیکی کوردی لەو وڵاتەدا بتوێنێتەوەو لەناوی ببات و لە ڕێگای بە عەرەبکردنی کوردو هەموو ئەوانی ترەوە نەتەوەی سوریا پێکبهێنێت کە ناسنامەکەی عەرەبیەو جێگای غەیری عەرەبی تێدا نابێتەوە. ئەم سیاسەتە هەتا هەڵهاتنی بەشار ئەسەد لە ٨ی کانوونی یەکەمی ساڵی ٢٠٢٤دا بەردەوامبووە.
ئایا لە دوای روخاندنی دەوڵەتی ناسیونالیستی شۆڤێنی عیلمانی بەعسی سوریا و هاتنی ئەحمەد شەرع کە تیرۆریستێکی داعشی ئیسلامی بوو، پاشان سیاسەتی بە ئیتیکی ئەمەریکا لە پێناوی بەرژەوەندی خۆیاندا هێنایان و قات و بەینباخیان لەبەرکردو کردیان بە سەرۆکی سوریا، دۆخی سیاسی سوریا چ گۆڕانکارییەکی بەسەردا هاتووە؟

بێگومان ناکرێت هەڵوەشاندنەوەی هەسەدەو رازیبوونی مەزڵوم عەبدی و ئیلهام ئەحمەد بە وەرگرتنی پۆستی کارتۆنی لە حکومەتی سوریاداو فەرامۆشکردنی مافە نەتەوەییەکانی کوردی ڕۆژئاوا، لە دەرەوەی تێروانینی ئەمەریکاو ڕۆژئاواو تورکیا بۆ ناسنامەی دەولەت و پێکهێنانی نەتەوەی سوریا سەیر بکرێت. بێگومان لە ڕۆژئاوا لە سەردەمی ڕۆشنگەرییەوە ئاراستەیەک هەیە کە لە دوای جەنگی یەکەمەوە زیاتر بەرەو باڵادەستی دەچێت ئەویش داوای پێکهێنانی نەتەوە- گەل دەکات لەسەر بنەمای سیاسی یاسایی هاوبەش بە پشتگوێخستنی جیاوازی ئیتنیکی کە بە ئاراستەی ناسیونالیزمی مەدەنی یان ناسیونالیزمی لیبریالی دەناسرێت، کە بڕوای وایە نەتەوە بریتیە لە کۆمەڵگای هاووڵاتیانی یەکسان لە ئەرک و مافدا، واتە یەکسان لەبەرامبەر یاساداو ئەوەی کەیان دەکاتەوە پەیوەستبوون و ولائە بە دامەزراوە سیاسی و دەستوورییەکان، نەک پەیوەستبوون و ئینتیماو وابەستەیی بە بنەمای ئیتنیکی و زمان و کەلتووری جیاواز. جۆن لۆک پێیوابوو ڕەوایەتی دەوڵەت لە رازیبوونی خەڵکەکەی و پارێزگاریکردن لە مافە

سروشتیەکانیانەوە دێت و ئینتیما بە کۆمەڵگای سیاسی هەڵبژاردنەکی خۆیی خۆسکە کە پشت بە دەستەبەرکردنی مافەکان دەبەستێت نەک بە پەیوەندی و رایەڵەی خوێن و ئیتنیک. هەروەک جان جاک رۆسۆ بروای وابوو هاووڵاتیبوون بنەمای سەرەکی نێوان ئەندامانی کۆمەڵگایە نەک پەیوەستبوونی ئیتنیکی. ئەرنست رێنان گفتوگۆی ئەوەی کرد کە نەتەوە لەسەر بنەمای ئیتنیکی و زمان و ئایین و بەرژەوەندی ئابووری پێکنایەت، بەڵکو وا باسی نەتەوە دەکات کە راپرسییەکی رۆژانەیە کە ئەندامان تێیدا گوزارشت لە ئارەزووی هوشیارانەی خۆیان بۆ پێکەوە ژیان و بنیادنانی داهاتووی هاوبەشیان دەکەن. هەروەک توێژەرانی نوێی بواری ناسیونالیزم لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانیەوە زیاتر پێداگری لەسەر دروستبوونی نەتەوە وەک بەرهەمی پێکهاتنی دەوڵەت دەکەنەوە کە بریتییە لە هەڵوەشاندنەوەی نەتەوە لە سەر بنەمای ئیتنیک و لەبری ئەوە پێکهاتنی نەتەوەی نوێ وەک پێکهاتەو قەوارەی سیاسی و کۆمەڵایەتی کە پێکهاتنی لە رێگای دامەزراوەی دەوڵەتەوە دەبێت، واتە دەوڵەت نەتەوە دروست دەکات نەک ئیتنیکی هاوبەش و زمان و مێژوو کەلتورو ئایین و شارستانیتی هاوبەش. ئیرنست گیلنەر پێیوایە کە نەتەوەی هاوچەرخ بەرهەمی پێداویستی سەردەمی پیشەسازی و پەروەردەی دەستەجەمییە کە دەوڵەت بەڕێوەی دەبات بەمەبەستی لەدایکبوونی کەلتوورێکی هاوبەشی ئەوتۆ کە تێیدا ئینتیمای ئیتنیکی و خێڵایەتی و ناوچەیی تەسک دەتوێتەوە. بیندیکت ئەندرسۆن سەبارەت بە پێکهاتنی نەتەوە یان گەل کتێبێکی بەناونیشانی" کۆمەڵە خەیاڵیەکان" نووسیووەو تێیدا وا پێناسەی نەتەوە دەکات کە بریتییە لە " کۆمەڵەکی سیاسی خەیاڵکراو و دیاریکراو کە سەروەری هەیە"، هەروەها پێیوایە چاپەمەنی و هۆکارەکانی راگەیاندن ئەو پەیوەستبوونە خەیاڵیکراوە لە نێوان ئەوانەی بەیەکتر نامۆن دروست دەکەن، بەجۆرێک جیاوازی و دابەشکاری ئیتنیکی و رەگوڕیشەو زمان تێدەپەڕێنن و یەکەیەکی یەکگرتوو دروست دەکەن کە نەتەوەیەو باشترین نموونەی لەمجۆرەش نەتەوەی ئەمەریکایە. هەروەها هابرماس بڕوای بە " نیشتیمانی دەستووریی" هەیەو پێیوایە ناسنامەی نیشتیمانی لە کۆمەڵگا هاوچەرخ و فرە کەلتورییەکاندا نابێت پشت بە بنەماو بەهای ئیتنیکی هاوبەش ببەستێت، بەڵکو پێویستە پشت بە ئینتیماو وابەستەبوون بە بنەماو بەها سیاسی و دیموکراتیەکان ببەستێت کە دەستوور چوارچێوەیان بۆ دەکێشێت. هەروەک هانز کۆهین کە ناسیونالیزمی پۆلێنکرد بۆ ناسیونالیزمی ئیتنیکی کە پشت بە پەیوەندی رەچەڵەک و خوێن دەبەستێت و ناسیونالیزمی مەدەنی کە پشت بە هاووڵاتیبوون و خاک و هەڵبژاردەی سیاسی هوشیارانە دەبەستێت، ئەو لایەنگری ناسیونالیزمی مەدەنی و نموونەی نەتەوەی مەدەنی بوو

نەک ئیتنیکی.

بێگومان ئەمەریکا کە ئێستا سیاسەتی دنیا بەڕێوەدەبات، تێڕوانینی بۆ پێکهێنانی نەتەوەو دەوڵەتی نەتەوە هەمان تێروانینی سەرەوەیە کە بڕوای بە پێکهینانی نەتەوە هەیە لە چوارچێوەی هەر دەوڵەتێکی دنیادا بەو دەوڵەتانەشەوە کە کۆڵۆنیالیستی ناوخۆیی کوردستانن لەسەر بنەمای چەمکی هاووڵاتیبوون و یەکسانبوون بەپێی یاساو دەستوورو بەشداری هەمووان بێ جیاوازی لەسەر بنەمای توانا و لێهاتوویی. بێگومان هەموو ئەمانەش لە سایەی سیستەمی فەرمانڕەوایی دیموکراسیدا دەبن کە یاسا سەروەر بێت و هەمووان لەبەردەمی یاسادا یەکسان بن. بەڵام پرسیارە سەرەکیەکە ئەوەیە ئایا سیستەمە سیاسییەکانی رۆژهەلاتی ناوەڕاست دەبن بە دیموکراسی، ئایا هاووڵاتیبوون دەبێتە بنەما، ئایا هەمووان بێ رەچاوکردنی رەنگ و ئیتنیک و زمان و ئایین و مەزهەب یەکسان دەبن لە ماف و ئەرکدا؟ بێگومان نەخێر بۆیە لێرە نەتەوە لەسەر بنەمای هاوولاتیبوونی یەکسان لە ماف و ئەرک و لەبەرامبەر یاسادا پێکنایەت بەڵکو نەتەوە لە سوریاو لە هەموو ئەو دەوڵەتانەی کە کۆڵۆنیالیستی ناوخۆیی کوردستانن، نەتەوە لەسەر بنەمای تواندنەوەی ئیتنیکی کوردی و بەناوەندکردنی ئیتنیکی عەرەبی لە سوریاو عێراق و ئیتنیکی تورک لە تورکیاو ئیتنیکی فارس و مەزهەبی شیعە لە ئێران پێکدێت. واتە پێکهاتنی نەتەوە لەم وڵاتانەدا هەرچەن لەسەر بنەمای هاوولاتیبوونی یەکسان نیە، هەروەها راپرسی رۆژانەو کۆمەڵگای خۆیاڵکراویس نیە، بەڵکو لەسەر بنەمای تواندنەوەو سڕینەوەو پاکتاوکردنی هەر بووەیەکی ئیتنیکی جیاوازە بێجگە لە گورپی ئیتنیکی ناوەندو خاوەن دەوڵەت. سیاسەتی ئەمەریکاو رۆژئاوا کاتێک پێداگری لەسەر یەکپارچەیی ئەو دەوڵەتانە دەکەن کە کۆڵۆنیالیستی ناوخۆی کوردستانن، یان کاتیک دژی ریفراندۆمی خەلکی کوردستانن، یان کاتێک پارتەکانی بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردی دەخەنە لیستی تیرۆرەوە، لەو روانگەیەوە دێت کە بەلای ئەوانەوە رەوایەتی لای دەولەتی ناوەندە، کە ئەویس دەولەتی نەتەوەی سەردەستەو تایبەتمەندی کۆڵۆنیالیستی ناوخۆی هەیە لە کوردستاندا. رۆژئاوا وا دەڕوانێتە ئەو دەوڵەتانەی کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوە کە رەوایەتی فەرمانڕەوایکردنی ئەو بەشەوی کوردستانی هەیە بە هەر شیوەیەک خۆی بیەوێت و بڕیاری بدات. هەر لەم روانگەیەشەوە پێیوایە دەبێت دەوڵەت یەک نەتەوە دروستبکات بەهەمان روانین کە بە دەولەت و دروسبوونی نەتەوە هەیە لە رۆژئاوا کە خاک و هاووڵاتیبوونی یەکسان و داهاتووی هاوبەش بنەمابێت، بەڵام ئەوانی رۆژئاوا لەبەرئەوەی بەهەمان ئەو چاوە

سەیری کۆمەڵگاکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان دەکەن، کە سەیری ڕۆژئاوای پێدەکەن. هەربۆیە دەندەو شەیتانەکی وەکو ئەحمەد شەرع و دەندەیەکی وەک خەلیفە ئەردۆگان و ئاخوندەکانی ئێران و سەرکردایەتیە ناسیونالیستە ئایینیە شیعەو سونە تووندڕەوەکانی عێراق وادەبینن کە مافی ئەوەیان هەیە فەرمانڕەوایی هەمووان لە وڵاتەکانیاندا بکەن بەبێ ئەوەی بیرلەوە بکەنەوە کە ئەمان لە ڕێگای تواندنەوە و پاکتاوکردنی ئیتنیکیەوە کە مەبەست تواندنەوەو سڕینەوەی کوردە دەیانەویت نەتەوەی ئەم وڵاتانە پێکبهێنن و لەسەر بنەمای کپکردنی دەنگە جیاوازەکان سەقامگیری دروست بکەن.

هەڵوەشاندنەوەی هەسەدە لەرەوە سەرچاوە دەگرێت. ئەوەش تەنها هەڵوەشاندنەوەی هەسەدە نیە وەک هێزیکی سیاسی بەڵکو ڕەتکردنەوەی بوونی ئیتنیکی کوردیە وەک پێکهاتەیەکی جیاواز لە چوارچێوەی ئەو دەوڵەتەدا کە تیرۆریستێکی وەک ئەحمەد شەرع سەرۆکەتی و بڕیارە مەزڵوم عەبدی ببێتە ڕاوێژکاری. دیارە دەلاڵباشیەکی وەک تۆم باراک کە خۆی هەمان گرێی هەست بە کەمیکردنی ئیتنیکی و ئایینیشی هەبووە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەڵام کاتێک چووەتە ئەمەریکا چەمکی ناسیونالیستی مەدەنی و لیبراڵی بۆ دروستکردنی نەتەوە ئەوی کردەتە ئەندامێکی چالاکی نەتەوەی ئەمەریکا و تەنانەت لەسەر بنەمای تواناکانی ئەرکی گەورەیشی پێ سپاردووە. ئێستا ئەو ڕابردووی خۆی و پێکهاتەکەیی لە لوبنان لەیادکردووەو بە پێوانەی پێکهاتنی نەتەوە لە ئەمەریکا مامەڵە لەگەڵ سوریاو تورکیاو عیراقیش دەکات، کە بێگومان ئەگەر کارو ڕوانینەکانی ئەو سەربگرن، هەریەکە لەو وڵاتانەی کۆلۆنیالیستی ناوخۆیی کوردستانن، سیستەمێکی مەرکەزی بەهێزیان تێدا دەبێت و لەڕێگای تواندنەوەی کوردو پێکهاتە جیاوازەکانی ترەوە، نەتەوەی سەردەست یان گروپی ئیتنیکی ناوەند هەرچەن خاوەنی دەوڵەتە، نەتەوەش پێکدەهێنێت لەسەر بنەمای بەناوەندبوونی گروپی ئیتنیکی یان نەتەوەی عەرەب، تورک، فارس و تواندنەوەی کوردو ئەوانی تر لەناو پێکهاتەی ئەواندا. هەڵوەشاندنەوەی هەسەدەو خۆڕادەستکردنی پەکەکە هەنگاوی یەکەمی ستراتیژی ئەمەریکایە بۆ تواندنەوەی کورد لە نێو نەتەوەی تورک و عەرەب و فارسدا. ئەگەر لەم پرۆسەیەدا سەرکەوتوو بێت، چارەنووسی کوردو هەموو گروپە ئیتنیکی و ئایینی و مەزهەبیەکانی پەراوێز یان کەنار کە لە پێکەی کۆڵۆنی ناوخۆییدان تاریک دەبێت و لەبەردەم مەترسی تواندنەوەدا دەبن.

کاتێک ناوی کەسێکی تر دەبێتە ناسنامەی ئێمە.. نووسەر: گەیلان محمد

لێکۆڵینەوەیەک لە هۆکارە زانستییەکانی «نەخۆشی بەناوبانگبوون»، زیانەکانی و ڕێگای گەڕانەوە بۆ خۆ

نووسەر: گەیلان محمد

بەرواری نووسین: ٢٧ی ئابی ٢٠٢٦

جۆری بابەت: وتاری زانستی ـ کۆمەڵایەتی

کلیلەوشەکان: پەرستینی کەسایەتیی ناسراوەکان، بەناوبانگبوون، پەیوەندیی نێوانخەیاڵی، تەندروستی دەروونی، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان

ئاگاداری پزیشکی: من پزیشک نیم؛ ئەم وتارە شیکردنەوەیەکی زانیارییە و جێی تشخیص و ڕاوێژی پسپۆڕی دەروونی ناگرێتەوە. ئەگەر ئەم نیشانانە کاریگەرییەکی قورس لەسەر ژیان دروست کرد، پێویستە لەلایەن پسپۆڕێکی تەندروستی دەروونییەوە هەڵسەنگاندن بکرێت.

دەستپێک: کاتێک ستایش دەبێتە زیندان

هەموومان کەسێکمان هەیە کە کاریگەری لەسەرمان داناوە؛ گۆرانیبێژێک کە لە کاتی خەمدا دەنگی پەنا بووە، نووسەرێک کە وشەکانی ڕێگایەکی نوێی بۆ بیرکردنەوەمان کردووەتەوە، یان وەرزشوانێک کە فێری کردووین دوای هەر کەوتنێک هەستینەوە. ئەمە بەشێکە لە سروشتی مرۆڤ: حەزکردن، فێربوون و هاوبەشی هەست.

بەڵام هەندێک جار ستایش لە سنووری خۆی تێدەپەڕێت. ئەو کاتەی بیرکردنەوە لە کەسێکی ناسراو دەبێتە شتێکی بێکۆتایی، ئەو کاتەی ڕەزامەندیی خەڵک لەسەر تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان دەبێتە پێوەری بەهای خۆمان، و ئەو کاتەی ژیانی ڕۆژانە لە پێناوی کەسێکی ترەوە دەستبەردار دەکرێت؛ ئیدی باس لە «فانێکی دڵسۆز» ناکەین، بەڵکو لە پەیوەندییەکی نابەرامبەر و زیانبەخش دەدوێین.

لە توێژینەوە دەروونییەکاندا ئەم دیاردەیە بە پەرستینی کەسایەتییە ناسراوەکان یان celebrity worship ناسراوە. وشەی «نەخۆشی بەناوبانگبوون» لە گفتوگۆی ڕۆژانەدا بەکاردێت، بەڵام نابێت بە هەڵە وەک ناوی نەخۆشییەکی فەرمیی سەربەخۆ دابنرێت. پەرستینی کەسایەتییە ناسراوەکان لە توێژینەوەکاندا زیاتر وەک پێکهاتەیەکی دەروونی و کۆمەڵایەتی دەبینرێت؛ تشخیص تەنها بۆ ئەو کێشانەیە دەکرێت کە بەڕاستی هەیە، وەک وسواسی-ناچارەکی، دڵەڕاوکێ، دڵتەنگی یان بەکارهێنانی کێشدارەوەی ئینتەرنێت. پۆلێنکردنی جیهانی نەخۆشییەکان، ICD-11، ستانداردی جیهانیی زانیارییە تشخیصییەکانە؛ بۆیە دەبێت وشەیەکی گفتوگۆیی لەگەڵ تشخیصێکی پزیشکی تێکەڵ نەکرێت.

لە حەزکردنەوە بۆ وسواس: سێ ئاستی پەیوەندی

توێژینەوەکان ئەم پەیوەندییە بە نردبانێک دەچوێنن، نەک بە دۆخێکی تەنها.

هەموو کەسێک کە هونەرمەندێک بەدڵیەتی نەخۆش نییە؛ خاڵی گرنگ ئەوەیە کە ئایا ئەم پەیوەندییە دەست لە ژیان دەدات یان نا.

ئاست چۆن دەردەکەوێت؟ کەی دەبێتە نیشانەی مەترسی؟

کۆمەڵایەتی — کات بەسەربردن بەدواداچوون بە کارەکانی کەسە ناسراوەکە و گفتوگۆکردن لەگەڵ هاوڕێیان کاتێک هەموو گفتوگۆ و ناسینە کۆمەڵایەتییەکان تەنها لەسەر ئەو کەسە بێت

تایبەتی — توند بیرکردنەوەی زۆر، هەستی نزیکی تایبەت و گومانکردن بەوەی «ئەو تەنها کەسەکە کە تێم دەگات» کاتێک بیرەکان کۆنترۆڵنەکراون و خەو، خوێندن، کار یان پەیوەندییە نزیکەکان تێکدەدەن

سنووربەزێن — پاتۆلۆژیک ئامادەبوون بۆ شکاندنی یاسا، خەرجکردنی زیاتر لە توانای دارایی، یان هەوڵدان بۆ تێکدانی سنووری ژیانی کەسە ناسراوەکە کاتێک زیان بە خۆ یان کەسانی تر دەگات، ڕەفتارەکان دەبنە هەڕەشە، چاودێریی نهێنی یان کردارێکی نایاسایی ئەم جیاوازییە گرنگە، چونکە ناونانی هەر حەزێکی ئاسایی بە «نەخۆشی» خۆی جۆرێکە لە ستەمکردن بەسەر کەسەکەدا. کێشەکە لە خۆشەویستییەکەدا نییە؛ لەوەدایە کە مرۆڤ خۆی لەناو ئەو خۆشەویستییەدا ون بکات.

هۆکارە زانستییەکان: بۆچی مێشک دەچێتە ناو ئەم بازنەیە؟

١. پەیوەندیی نێوانخەیاڵی و هەستی نزیکی ساختە

کەسە ناسراوەکە زۆرجار ڕاستەوخۆ قسە لەگەڵ بینەر ناکات، بەڵام بە

ڕێگەی شاشەوە دەخەنێت، دەگریت، هەواڵی ژیانی دەگوازێتەوە و وەک کەسێکی ئاشنا دەردەکەوێت. ئەم جۆرە پەیوەندییە یەکلایەنە بە پەیوەندیی نێوانخەیاڵی ناودەبرێت. بە مێشک، دووبارەبوونەوەی دەنگ و وێنە و چیرۆکەکان دەتوانێت هەستی ئاشنایی و نزیکی دروست بکات، بەبێ ئەوەی پەیوەندییەکی ڕاستەقینەی دوولایەنە هەبێت.

کاتێک کەسێک لە ژیانی ڕاستەقینەدا هەستی بە تەنهایی، نەبینراوی یان ناپەسەندکراوی دەکات، ئەم پەیوەندییە ساختەیە دەتوانێت بە ماوەیەک شوێنی هاوڕێیەتی بگرێتەوە. بەڵام ئەو ئارامییە ئەگەر ببێتە جێگرەوەی پەیوەندییە ڕاستەقینەکان، کێشەکە قووڵتر دەکات.

٢. کەمبوونی متمانە بە خۆ و بەراوردکردنی خۆ بە وێنەی بریقەدار

کەسە ناسراوەکان زۆرجار بە وێنەی هەڵبژێردراو، ڕووناککراو و دەستکاریکراو پیشان دەدرێن؛ بینەر بەڵام ژیانی ناوخۆی خۆی بە هەموو ترس و شکستییەکانییەوە دەبینێت. لەوەدا بەراوردکردنێکی نادادپەروەرانە دروست دەبێت: «ئەو هەموو شتێکی هەیە، من هیچم نییە.» توێژینەوەیەکی گەورەتر لەسەر گەورەساڵان پەیوەندییەکی لاواز بەڵام بەردەوامی نێوان پەرستینی زۆری کەسایەتییە ناسراوەکان و نزمبوونی متمانە بە خۆی دۆزیوەتەوە.
ئەمە بە مانای هۆکاری ڕاستەوخۆ نییە؛ کەسێک بە متمانەی نزم دەکرێت زیاتر پەنا بەرێت بە جیهانی کەسێکی ناسراو، یان ئەو پەرستینە بەراوردکردنەکەی زیاد بکات.

٣. تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و بازنەی پاداشت

تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان تەنها شوێنی بینینی ناوی کەسێکی ناسراو نین؛ سیستەمی پێشنیارکردنیان هەموو ئەو شتانەی کە سەیری دەکەین، لایک دەکەین یان لێی دەوەستین دووبارە بۆمان دەهێنێتەوە. بەو شێوەیە، یەک ڤیدیۆ دەبێتە دەیان ڤیدیۆ، و دەیان ڤیدیۆ دەبنە بەشێک لە ناسنامەی ڕۆژانەمان. توێژینەوەیەکی لەسەر ٤٣٧ گەنج و گەورەساڵ پەیوەندییەکی نێوان ئاستی بەرزی پەرستینی کەسایەتییە ناسراوەکان و بەکارهێنانی کێشەدارەوەی ئینتەرنێت دۆزیوەتەوە؛ بەڵام چونکە توێژینەوەکە لە یەک کاتدا کراوە، ناتوانێت بڵێت کامیان هۆکاری کامیانە.

٤. خەیاڵکردنی زۆر و هەڵاتن لە واقع

هەندێک کەس بە خەیاڵکردن پەنادەبەن بۆ ئەوەی لە فشار، تەنهایی یان شکستی ڕۆژانە دووربکەونەوە. ئەگەر خەیاڵەکان زۆر فراوان بن و لە خوێندن، کار یان پەیوەندییەکان جێی بگرن، لە توێژینەوەکاندا

بە maladaptive daydreaming ناودەبرێن. هەمان توێژینەوەی پێشوو نیشانی داوە کە ئەم جۆرە خەیاڵکردنە و ویستی بەناوبانگبوون لەگەڵ پەرستینی زۆری کەسایەتییە ناسراوەکان پەیوەندییان هەیە. بەڵام ئەمەش پێویستی بە هەڵسەنگاندنی تاکەکەسی هەیە، نەک لیبلێکی خێرا. [4]

٥. قۆناغی تەمەن و ژینگەی کۆمەڵایەتی

لە قۆناغی گەنجیدا ناسنامە هێشتا لە دروستبووندایە. مرۆڤ دەپرسی: «من کێم؟ چی دەوێم؟ چۆن دەبم بە کەسێکی گرنگ؟» لەو کاتەدا کەسە ناسراوەکە دەتوانێت ببێتە وێنەی ئاوات، نەک تەنها کەسێکی خۆشویست. توێژینەوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە ئاستی پەرستینی کەسایەتییە ناسراوەکان بە گشتی لە تەمەنە گەنجەکاندا زیاترە و لەگەڵ زیادبوونی تەمەن کەمێک دادەبەزێت؛ بەڵام جیاوازیی تاکەکان زۆر گرنگترن لە هەر یاسایەکی گشتی. [5]

کاریگەرییە خراپەکان لەسەر تاک

پەرستینی زۆر بە شێوەیەکی جادویی مرۆڤ ناکوژێت و هەموو فەنێکیش تووشی زیان نابێت. کێشەکە لەوەدا دەردەکەوێت کە ئەو پەیوەندییە لەگەڵ کێشەیەکی تری دەروونی تێکەڵ دەبێت یان خۆی دەبێتە سەرچاوەی تێکچوون. بەڵگە زانستییەکان پەیوەندییەکی لاواز بەڵام دووبارەبووەوەیان لەگەڵ نیشانەکانی دڵتەنگی و دڵەڕاوکێ، فشارە دەروونییەکان، نزمبوونی متمانە بە خۆ، کەمبوونی دڵخۆشیی ژیان و خەیاڵکردنی نائاسایی نیشان داوە. [4] [5]

بوار کاریگەرییەکانی کە دەکرێت ببینرێن

دەروونی دڵەڕاوکێ، دڵتەنگی، بیرکردنەوەی دووبارە، هەستی پووچی و وابەستەبوون بە ڕەزامەندیی کەسانی تر خەو و جەستە درەنگخەوتن بەدواداچوونی هەواڵ، ماندووبوونی ڕۆژانە و سەرنجدانەدانی جەستەیی پەیوەندییەکان دوورکەوتنەوە لە خێزان و هاوڕێ، بەباوەڕی بە پەیوەندیی ڕاستەقینە و هەستی بەراوردکردنی هەمیشەیی دارایی و سنوور خەرجکردنی ناڕێک، کڕینی شتی بێپێویست، چاودێریی زۆر و شکاندنی سنووری کەسی ناسراو

ناسنامە ئەوەی مرۆڤ خۆی بە ناوی کەسێکی تر بناسێنێت و بەهای خۆی تەنها بە نزیکبوونەوە لەو کەسەوە بپێوێت.

ئەوەی زۆر جار لە بیرمان دەچێت ئەوەیە کە مەترسی تەنها «زۆر سەیرکردن» نییە. مەترسیی سەرەکی لەدەستدانی کۆنترۆڵ و لەدەستدانی ژیانی خۆتە.

کاتێک هەموو خەونەکانت دەبنە خەونەکانی کەسێکی تر، تۆ بە هێواشی

لە ژیانی خۆت دەکشێیتەوە.

نیشانەکانی پێویستی بە یارمەتی

ئەگەر یەک یان چەند دانە لەم نیشانانە بۆ ماوەیەکی درێژ بەردەوام بوو، باشە لەگەڵ دەروونناس یان پزیشکی دەروونی قسە بکرێت:

1 کۆنترۆڵکردنی بیرکردنەوە لە کەسە ناسراوەکە نامومکینە و بەشێکی زۆری ڕۆژ دەبات.
2 بەدواداچوونەکە خەو، خوێندن، کار، عبادەت، پەیوەندیی خێزانی یان ژیانی کۆمەڵایەتی تێکدەدات.
3 کەسەکە هەوڵی کەمکردنەوە دەدات، بەڵام دووبارە بەهێزتر دەگەڕێتەوە.
4 بە نزیکبوونەوە یان پشتیوانی‌کردن لە کەسێکی ناسراو، پارەی زۆر خەرج دەکرێت یان سنووری یاسایی و کەسی دەشکێنرێت.
5 کەسەکە هەست دەکات بەبێ ئەو کەسە هیچ بەهایەکی نییە، یان لە دوورکەوتنەوەی ئەو کەسە تووشی تێکچوونی زۆر دەبێت.

چارەسەر: مەبەست کوژاندنەوەی حەز نییە، گەڕاندنەوەی هاوسەنگییە چارەسەرەکی تایبەت و یەکسان بۆ «نەخۆشی بەناوبانگبوون» نییە، چونکە ئەم ناوە بۆ خۆی تشخیصێکی فەرمی نییە. یەکەم هەنگاو ئەوەیە پسپۆڕێک بزانێت لە پشت ئەم پەیوەندییەدا چی هەیە: تەنهایی؟ دڵەڕاوکێ؟ دڵتەنگی؟ نزمبوونی متمانە بە خۆ؟ وسواس و ناچارە؟ یان بەکارهێنانی کێشەدارەوەی تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان؟

ئەگەر بیر و ڕەفتارەکان شێوەی وسواسی-ناچارەکییان هەبێت، چارەسەری هەڵسوکەوتی ــ بیرکاری، بە تایبەتی exposure and response prevention، لە چارەسەرە سەرەتاییە بەڵگەدارەکانی OCD ـە. لەم ڕێگایەدا بە هاوکاری چارەسەرکار، کەسەکە بە هێواشی ڕووبەڕووی هاندەرەکانی دەبێتەوە و فێردەبێت بێ ئەنجامدانی ڕەفتاری ناچارەکی دڵەڕاوکێکەی بەڕێوە ببات. ئەمە دەبێت لەژێر چاودێریی پسپۆڕ بکرێت، نەک بە تاقیکردنەوەی توند و بێپلاندانان لە ماڵەوە. [2] [6]

لە هەندێک دۆخی قورسدا، پزیشک دەتوانێت دەرمان هەڵبژێرێت؛ بەڵام دەرمانی دژەدڵتەنگی، لەوانە SSRI، بۆ خۆی چارەسەری «حەزکردن بە کەسێکی ناسراو» نییە. تەنها کاتێک بەکاردێت کە پزیشک نەخۆشییەکی پەیوەندیدار وەک OCD یان دڵتەنگی تشخیص بدات. هیچ دەرمانێک نابێت بەخۆڕایی دەست پێبکرێت یان بوەستێنرێت. [2] [3] [6]

لەگەڵ چارەسەری پسپۆڕی، هەنگاوە ڕۆژانەکان دەتوانن بازنەکە لاواز بکەن: کەمکردنەوەی ئاگادارییەکان و نۆتیفیکەیشنەکان، دانانی کاتێکی دیاریکراو بۆ بەکارهێنانی تۆڕەکان، نەهێشتنی مۆبایل لە ژووری خەوتن، تۆمارکردنی ئەو کاتانەی کە پەنادەبەین بۆ شاشە، و گەڕانەوە بۆ پەیوەندییە ڕاستەقینەکان، وەرزش، خوێندن و کارێکی بەمانا. ئەم هەنگاوانە چارەسەری تەواو نین، بەڵام دەرفەت بۆ دروستکردنەوەی کۆنترۆڵ دروست دەکەن.

خێزان و هاوڕێکانیش نابێت کەسە تووشبووەکە بە گاڵتە یان سووکایەتی وەڵام بدەن. وتنی «تۆ شێتیت» تەنها شەرمەزاری زیاد دەکات و کەسەکە زیاتر دەخاتە ناو جیهانی شاشە. وەڵامی دروست ئەوەیە: «دەبینم ئەمە چەندە کاریگەری لەسەرت هەیە؛ با یارمەتیی پسپۆڕ بدۆزینەوە.» ئەگەر هەڕەشەی زیانگەیاندن بە خۆ یان کەسێکی تر، یان تێکچوونی قورس هەبوو، دەبێت بە خێرایی پەیوەندی بە فریاکەوتنەوەی ناوخۆیی یان نزیکترین ناوەندی پزیشکی بکرێت.

کۆتایی: بەناوبانگبوون چارەسەر نییە بۆ نەبینراوی
لە بنەڕەتدا، زۆرێک لەو کەسانەی کە بە شێوەیەکی زۆر بەناوبانگبوون دەخوازن، تەنها ناوی کەسێکی تر ناوێت؛ ئەوان دەیانەوێت خۆیان ببینرێن، گوێیان لێبگیرێت و هەست بکەن ژیانیان مانای هەیە. ئەمە خواستێکی مرۆییە، بەڵام هەڵەکە لەوە دەست پێدەکات کە مرۆڤ بەهای خۆی بە دەستی جەماوەر یان ئەلگۆریتمێک دەسپێرێت.

کەسە ناسراوەکە دەتوانێت ڕووناکییەک بێت لە دوورەوە، بەڵام نابێت ببێتە خۆرێک کە تۆ لەسەر حسابی خۆت بە دەوری ئەو بسوڕێیت. ئەوەی پێویستە چارەسەر بکرێت، حەزکردن نییە؛ ونبوونی خۆیە لەناو حەزکردندا. گەڕانەوە بۆ خۆ لەو ساتەوە دەست پێدەکات کە مرۆڤ بپرسێت: «ئەگەر ئەو ناوە لە شاشە نەما، من چیم هەیە؟» و وەڵامەکە بە هێواشی، بە کار و بە یارمەتیی دروست بکات.

--

سەرچاوەکان

[1] World Health Organization, ICD-11: International Classification of Diseases, 11th Revision.

[2] American Psychiatric Association, What Are Obsessive-Compulsive and Related Disorders?.

[3] NHS, Treatment: Obsessive Compulsive Disorder.

[4] Zsila, Á., McCutcheon, L. E., & Demetrovics, Z. (2018), The association of celebrity worship with problematic Internet use, maladaptive daydreaming, and desire for fame, Journal of Behavioral Addictions, 7(3), 654–664.

[5] Zsila, Á., Orosz, G., McCutcheon, L. E., & Demetrovics, Z. (2021), Individual Differences in the Association Between Celebrity Worship and Subjective Well-Being, Frontiers in Psychology, 12.

[6] Van Noppen, B., Sassano-Higgins, S., Appasani, R., & Sapp, F. (2021), Cognitive-Behavioral Therapy for Obsessive-Compulsive Disorder: 2021 Update, Focus, 19(4), 430–443.

هەسەدە و خۆکوشتنێکی سیاسی چاوەڕواننەکراو.. جوتیار مەلا رەئوف

لە ٢٥ی ئابی ٢٠٢٦دا، مەزڵوم عەبدی ڕایگەیاند کە ئەرکی هێزە دیموکراتیکەکانی سوریا – هەسەدە – کۆتایی هاتووە و ئەم هێزە وەک هێزێکی سەربازیی سەربەخۆ هەڵدەوەشێتەوە و هێزەکانی لە چوارچێوەی سوپای سوریا تێکدەخرێنەوە. ئەمە تەنها گۆڕینی ناوی هێزێکی سەربازی نییە؛ بەڵکو کۆتایی قۆناغێکە کە تێیدا کورد و هاوبەشەکانی لە باکوور و ڕۆژهەڵاتی سوریا، بە دەستی خۆیان هێزی سەربازی، دەسەڵاتی کارگێڕی و بەشێکی گرنگ لە سەرچاوە ئابوورییەکانی ناوچەکەیان بەڕێوە دەبرد.
من پێموایە ئەگەر سیاسەت بریتی بێت لە پاراستنی دەسکەوت بە هەمان ئەندازەی بەدەستهێنانی، ئەوا ئەوەی لە ڕۆژئاوای کوردستان ڕوویدا دەتوانرێت بە خۆکوشتنێکی سیاسی لە ژێر فشار ناوزەد بکرێت. خۆکوشتن، نە بەو مانایەی کە هەسەدە هیچ فشارێکی لەسەر نەبوو؛ بە

پێچەوانەوە، لە مانگی کانوونی دووەمی ئەمساڵدا هێزەکانی دەسەڵاتی دیمەشق بە خێرایی بەشێکی زۆر لە ناوچەکانی ژێر کۆنترۆڵی هەسەدەیان گرت و بژاردەکانی کورد زۆر سنووردار بوون. بەڵام جیاوازییەکی بنەڕەتی هەیە لە نێوان پاشەکشەی سەربازی و هەڵوەشاندنەوەی سەرمایەی سیاسی و دامەزراوەیی.

ڕێککەوتنەکەی دیمەشق و هەسەدە تەنها داوای دانانی چەک ناکات، بە پێی دەقە بڵاوکراوەکە، دەسەڵاتی ناوەندی کۆنترۆڵی دەروازە سنوورییەکان، کێڵگەکانی نەوت و گاز و دامەزراوە مەدەنییەکان وەردەگرێت؛ هێزە سەربازی و ئەمنییەکانی هەسەدە بە شێوەی تاکەکەسی دەخرێنە ناو وەزارەتەکانی بەرگری و ناوخۆ، و بەرپرسیارێتی زیندان و کەمپەکانی داعشیش دەگوازرێتەوە بۆ دەوڵەت، بە واتایەکی تر، ئەو سێ پایە سەرەکییەی هەر دەسەڵاتێکی سیاسی (چەک، خاک و سەرچاوەی ئابووری) بە شێوەیەکی زۆر فراوان دەدرێنەوە بە دیمەشق.

بەرامبەر ئەو هەموو دەستبەرداربوونە، دیمەشق بە فەرمانی ژمارە ١٣ی ساڵی ٢٠٢٦ ناسنامەی کوردی و مافی کولتووری و زمانی دانپێدانراو کرد، هاووڵاتیبوونەوەی ئەو کوردانەی پێشتر بێناسنامە بوون دابین کرد و نەورۆزی کردە پشووێکی فەرمی، بەڵام وردەکارییەکە زۆر گرنگە، زمانی کوردی وەک (زمانێکی نیشتمانی) ناسێنراوە و لە ناوچە کوردنشینەکاندا دەتوانرێت وەک وانەی هەڵبژاردەیی یان چالاکیی کولتووری بخوێندرێت؛ ئەوە هێشتا یەکسان نییە بە دانپێدانانی دەستووری و سیاسی، پارلەمانی هەرێمی یان دەسەڵاتی جێبەجێکردنی خۆجێیی.

لێرەدا مێژوو پرسیارێکی تاڵ دەخاتە بەردەممان..

لە ١١ی ئاداری ١٩٧٠دا، حکومەتی بەعسی عێراق و بزووتنەوەی ناسیۆنالیسمی کوردی بە سەرکردایەتی مەلا مستەفا بارزانی گەیشتنە ڕێککەوتنێک کە مافی نەتەوەیی، زمانی، فەرهەنگی و بەشداریی سیاسیی کوردی لەخۆگرتبوو، چوار ساڵ دواتر، هەرچەندە بەعس یاسای ئۆتۆنۆمی بە شێوەی تاکلایەنە دەرکرد و کوردیش بە هۆی کێشە بنەڕەتییەکان ، بە تایبەتی کەرکووک و سنووری هەرێمی ئۆتۆنۆم ، ڕەتی کردەوە، بەڵام خودی یاساکە هێشتا شتێکی زۆر سەرنجڕاکێشمان پێ دەڵێت، (ناوچەی کوردستان) وەک ناوچەیەکی ئۆتۆنۆم ناسێنرا، زمانی کوردی لەگەڵ عەرەبیدا زمانی فەرمی بوو، ئەنجومەنێکی یاسادانان و ئەنجومەنێکی جێبەجێکردن بۆی دیاری کرا.

ئەوە بە هیچ شێوەیەک سپیکردنەوەی مێژووی بەعس نییە، هەمان ڕژێم دواتر سیاسەتی عەرەبکاندن، شەڕ، کۆمەڵکوژی و ئەنفالی لە دژی کورد جێبەجێ کرد، هەروەها ڕێککەوتنی ١٩٧٠ لەسەر پرسی کەرکووک و ناوچە جێناکۆکەکان شکستی هێنا و لە ١٩٧٤دا شەڕ دووبارە دەستی پێکردەوە،

بەڵام بەراوردە مێژووییەکە لێرەدایە، تەنانەت دەوڵەتێکی ناوەندگەرای دیکتاتۆری وەک بەعس ناچار بوو لە قۆناغێکدا قسە لە ئۆتۆنۆمی، دامەزراوەی یاسادانان و دەسەڵاتی جێبەجێکردنی کورد بکات؛ کەچی کوردی سوریا دوای زیاتر لە دە ساڵ خاوەندارێتی هێزی سەربازی و دامەزراوەی خۆجێیی، ئەمڕۆ بە مافی زمان و چەند پۆستێکی حکومی گەڕاوەتەوە بۆ ناو دەوڵەتێکی ناجێگیری ناوەندی.
لەو ڕوانگەیەوە، قسەکە لەسەر ئەوە نییە کە هەسەدە دەبوو تا دوا شەڕڤان بجەنگێت، هیچ سیاسەتێکی عاقڵانە نا بێت ژیانی خەڵک بکاتە قوربانیی دروشم. ئەگەر هاوسەنگی هێز گۆڕابوو، ئاگربەست و تەنانەت یەکخستنەوە لەگەڵ دەوڵەت دەتوانرا بێتە بژاردەیەکی واقیعی، بەڵام هەسەدە دەیتوانی جیاوازی لە نێوان یەکخستن و خۆهەڵوەشاندنەوە دروست بکات، یەکخستنێک بەرامبەر بە دەستوورێک کە بوونی سیاسیی کورد، دەسەڵاتی ناوخۆ، پۆلیسی خۆجێیی، پەروەردە بە زمانی کوردی و دامەزراوەی هەڵبژێردراو بپارێزێت؛ نە ئەوەی یەکەم هەموو کارتەکانی فشار بدات و دواتر چاوەڕێی بەڵێنی دیمەشق بێت.
لە هەمان کاتدا، فاکتەری تورکیا ناتوانرێت لە هاوکێشەکە دەربکرێت، ئەنقەرە بەردەوام داوای هەڵوەشاندنەوەی هەسەدەی کردووە و دوای ڕاگەیاندنی ٢٥ی ئاب، پارتی دەسەڵاتداری تورکیا بە ئاشکرا پێشوازی لە هەنگاوەکە کرد و بە (قۆناغێکی گرنگ) بۆ یەکێتی سوریا ناوی برد. تورکیا هێشتا هەزاران سەربازی لە باکووری سوریا هەیە و دیمەشقیش لە دوای ڕووخانی ئەسەد پەیوەندییەکی زۆر نزیکی لەگەڵ ئەنقەرە دروست کردووە.

لە ناو ئەم هاوکێشەیەدا ڕۆڵی تۆم باراکیش جێی سەرنجە، باراک باڵیۆزی ئەمریکایە لە تورکیا و نێردراوی تایبەتی سەرۆکایەتی ئەمریکا بۆ سوریا و عێراق، و واشنتن ڕێککەوتنەکەی بە (هەنگاوێکی مێژوویی) ناوبردووە، لە هەڵسەنگاندنی سیاسییدا باشترە بەڵگە لەسەر کردار و هەڵوێستی بخرێتەڕوو نەک ناولێنان، ئەوەی ڕوونە ئەوەیە کە ئەنجامی پرۆسەکە (یەک دەوڵەت، یەک سوپا و کۆتایی هێزی سەربەخۆی هەسەدە) بە شێوەیەکی بەرچاو لەگەڵ ئەو داواکارییە ستراتیژییانەی تورکیا یەکدەگرێتەوە کە ساڵانێکە لە سوریا پێداگرییان لەسەر دەکات.
پێش هەموو شتێک، ئەم ئەزموونە جارێکی تر ئەو وانە کۆنەی مێژووی کورد پشتڕاست دەکاتەوە، پشتبەستن بە پارێزگاریی هێزە گەورەکان جێگرەوەی گەرەنتیی سیاسی و دەستووری نییە، هەسەدە یەکێک بوو لە گرنگترین هاوبەشەکانی ئەمریکا لە شەڕی دژی داعش؛ بەڵام کاتێک بەرژەوەندییە هەرێمایەتی و نێودەوڵەتییەکان گۆڕان، هاوسەنگی

هەزیش گەڕا، ئەوە یەکەم جار نییە کورد لە مێژوودا ئەو وانەیە بە نرخێکی گران فێر دەبێت.

بەڕای من پێموایە، شکستی هەسەدە تەنها لەوەدا نییە کە هێزێکی سەربازی هەڵوەشایەوە، شکستە گەورەکە ئەوەیە کە هێزێک کە خاک، چەک، سەرچاوەی ئابووری، دامەزراوە و پشتیوانییەکی نێودەوڵەتی هەبوو، نەیتوانی ئەو سەرمایەیە بگۆڕێت بۆ مافێکی دەستووری و دامەزراوەیی نەگۆڕ.

لە سیاسەتدا، هەندێک جار پاشەکشە پاراستنی خۆتە؛ بەڵام کاتێک پاشەکشە دەگاتە ئەوەی هەموو ئامرازەکانی دانوساندن بدەیت و بەرامبەر بە بەڵێن و مافی کولتووری چاوەڕێی داهاتوو بیت، ئەوا ناوی (سازش) بە تەنها بەس نییە.

ئەگەر مێژوو ڕۆژێک حوکم لەسەر ئەو بڕیارە بدات، لەوانەیە پرسیارەکە ئەوە نەبێت (بۆچی هەسەدە جەنگی نەکرد؟

بەڵکو ئەوە بێت، بۆچی پێش ئەوەی دەستوور و دامەزراوەی سیاسیی کورد گەرەنتی بکرێت، هەموو کارتەکانی هێزی خۆی لەسەر مێز دانا؟ لێرەوەیە کە وشەی (خۆکوشتنی سیاسی) مانای خۆی وەردەگرێت.

جوتیار مەلا ڕەئوف

دوای «شکستخواردنی هەمووان»: بەرەو داڕشتنەوەی دیمەنی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست.. حەمید کورەچی

(تێڕوانینێک بۆ داهاتووی ئێران لە قۆناغی دوای جەنگدا)

سەقامگیری ئێران تەنها بە پشتبەستن بە «هێزی ناوەند» بەدی نایەت، بەڵکو پێویستی بە بنیاتنانی «دادپەروەری لە هاوبەشییدا» لە نێوان پێکهاتەکانی کۆمەڵگەدا هەیە. پێویستە «ڕۆژی نوێ» دوای رووخانی ئایدیۆلۆژیای کۆن لەسەر بنەماوەی ڕوون و ڕێککەوتوو دابمەزرێت، کە لەم خاڵانەی خوارەوەدا خۆی دەبینێتەوە:

بەردەوامیی هەر سیستەمێکی نوێ دەوەستێتە سەر توانای گۆڕانکاری لە «حوکمی پێکهاتەی تاک» بۆ «دەوڵەتێک کە لەسەر بنەمای لێهاتوویی نیشتمانی دامەزرابێت». پێویستە «مافی هاووڵاتیبوون» بۆ سەرجەم تاکەکان دابین بکرێت، بە شێوازێک کە کورد، بلووچ، عەرەب و ئازەری بتوانن دەستیان بە پۆستە سیادییەکان بگات، جا چ مەدەنی بن یان سەربازی، بێ هیچ جیاکاری و بەربەستێک. چونکە هاووڵاتیبوونی ڕاستەقینە «سەمامی ئەمنی»یە، کە یەکپارچەیی خاکی و سەقامگیری دەسەزییەکان مسۆگەر دەکات.

دەبێت بڕیاردەری سیاسی لە ناوەندا ئەوە بزانێت کە هێزی ئێران لە بنەڕەتدا لە فرەچەشنی نەژادی و کولتووریدا خۆی دەبینێتەوە. دانپێدانانی «فارس» بە براکەی «کورد» وەک بەشێکی ڕەسەنی کەلەپووری نیشتمانیی ایرانی، تەنها ئاماژەیەکی دەستخۆشی یان وتەیەک نییە کە بە مێژوو بوترێت، بەڵکو هەنگاوێکی ستراتیژییە کە ساڵەهانی دوورودرێژی ئەو نیگەرانییانە کۆتایی پێدەهێنێت کە پەیوەستن بە «فۆبیای جودابوونەوە». بەخشینی توانا بە هەموو پێکهاتەکان بۆ ئەوەی هەست بکەن خاوەنی خاکی خۆیانن و نامۆ یان ستەملێکراو نیین تیایدا، یەکڕیزی نیشتمانی بەهێزتر دەکات و هەموو هەوڵە دەرەکییەکان بۆ تێکدانی شانەی کۆمەڵایەتی دەوڵەت پووچەڵ دەکاتەوە.

لە سایەی ئەم ڕاستییانەدا، هەر سەقامگیرییەکی ڕوکەش کە ژەنەراڵەکانی سیستەمەکە لە ڕێگەی ڕووکەشی مەدەنییەوە و بە پشتگیری هێزە ئابورییە گەورەکان بیسەپێنن، تەنها دەبێتە «ئاشتییەکی کاتی» و توانای خۆڕاگری نابێت ئەگەر دەوڵەت هەستانە چاکسازی گشتگیر لە سەرجەم ئاستەکاندا ئەنجام نەدات. خۆشگوزەرانی ئابوری و کراوەیی کۆمەڵایەتی ناتوانن ببنە جێگرەوەی «شکۆی سیاسی» و دادپەروەری کۆمەڵایەتی. سەرەڕای هەوڵەکانی بەلاڕێدابردنی هۆشیاری جەماوەری لە ڕێگەی ڕێگاکانی پڕۆپاگەندەی جۆراوجۆرەوە، ئەم هۆشیارییە وەک پاسەوانێکی کۆتایی دەمێنێتەوە کە دەوەستێت لە بەردەم هەر هەوڵێکدا بۆ کەمکردنەوەی سەروەری نیشتمانی یان قوربانیدان بە بەرژەوەندییە گشتییەکان بۆ مەبەستی بەدەستهێنانی دەسکەوتی تا تاکەکەسی.

ئەو مافانەی پەیوەستن بە زمانی دایک و خوێندن پێی، و بەرزنرخاندنی ناسنامەی کولتووری بۆ هەموو پێکهاتەکانی کۆمەڵگە، دەبێت وەکو ئەو توخمانە تێبگەین کە هێزی دەوڵەت بەهێز دەکەن و یەکڕیزییەکەی پتەو دەبەن، نەک ئەوەی وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر

یەکپارچەیی یان سەقامگیرییەکەی سەیر بکرێن. چونکە ئەم مافانە تەنها ئیمتیازی تاکتیکی نیین کە وەک ڕێگەیەک بە مانەوەی سیاسی بدرێن، بە ئەوەی دواتر کاتێک هێزی ناوەندی گەورە بوو لێیان بسەنرێتەوە، بەڵکو بنەمای سروشتی و بنچینەیین کە ئامانجیان چەسپاندنی پەیوەندییە لە نێوان سەرجەم هاووڵاتیان و لایەنە جیاوازەکان لەگەڵ ناوەندا، بە پێی پەیمانێکی کۆمەڵایەتی بەردەوام و پێکبەستراو کە لەناوناچێت.

ئەو دیمەنەی کە خەونی پێوە دەبینین بۆ ئیرانی داهاتوو ناتوانێت تەنها لەسەر بنەمای هێز و ململانێ چەکدارییەکان بنیات بنرێت وەک «چەکوش»ی جەنگ کە بێوەستان لێدەدات، بەڵکو لە بەرامبەردا پێویستی بە «سندان»ی هاووڵاتیبوونی ڕاستەقینە هەیە کە یەکسانی مسۆگەر دەکات و پەیوەندی تاکەکان بە نیشتمانەکەیانەوە پتەو دەکات لە ڕێگەی بەهای هاوبەشی و دادپەروەرییەوە. ئەو ئێرانەیە کە تیایدا هەموو هاووڵاتییەک بە زمانی «برایەتی» و رێزگرتنی هاوبەش قسە دەکات، کە تیایدا هەوڵە جیاوازەکان لە هەر تاکەکەوە دەگەنە لوتکەی هاوسەنگی لە ژێر ئاڵای یەک ئاڵادا یان ئاڵاگەلەکی هاوئاهەنگ. لەم نیشتمانە خوازراوەدا، هیچ بوونێک بە بەربەستە دەستکردەکانی نێوان «ناوەند» و «پەراوێزەکان» نییە، بەڵکو یەکپارچەیی گشتگیرە کە هەموان لە چوارچێوەی بەرژەوەندی نیشتمانی هاوبەشدا کۆدەکاتەوە کە کەس لە بەرزنرخاندن و بەشداریکردن بێبەش ناکات.

لە سایەی سەرقاڵی بەردەوامی گۆڕەپانەکانی ڕاگەیاندن و سەکۆکانی شیکاری سیاسی بە ناوەڕۆکی دراماتیکی کە کۆتایی سیستمی ئێران وەک دیمەنێکی دووبارەبووەوەی «ڕووخانی بەرلین» وێنە دەکەن، وەک هەندێک لە لیبرالەکان لە وتارەکانیاندا پێشنیاری دەکەن، لایەنێکی تری ڕاستی لەبەر چاو ون دەبێت کە کەمتر باس دەکرێت بەڵام کەمتر گرنگ نییە. چونکە ئەو تێڕوانینانەی کە لایەنگری رووداوەکان دەکەن وەک یارییەکی دووانەیی کە تیایدا لایەنێک سەرکەوتنی یەکلاکەرەوە بەدەستدەهێنێت لە کاتێکدا لایەنی تر تووشی شکستی ڕەها دەبێت، لە قوڵایی واقیعی جیۆپۆلەتیکی و ئاڵۆزییەکانی بێئاگان. لە ململانێکاندا وەک ئەوانەی ناوچەکە تێیدایە، هەرچەندە لایەنە ململانێکارەکان هەرچییەک بن، زەرەرەکان زۆرینە شێواز دەبن و هەمووان دەگرنەوە، جا لە ئاستی سەربازی، ئابوری و تەنانەت لە پێکهاتەی سیستمی و پێکهاتە هەنووکەییەکاندا بێت.

تێکشکاندنی خەیاڵی «سەرکەوتنی سفری»

چواندنی سیستمی ئێران بە ئەڵمانیای نازی لە ڕۆژە کۆتاییەکانیدا جۆرێک لە «پێوانەی هەڵە» نیشان دەدات کە ڕەنگە لە قوڵایی شیکاریدا کەموکوڕی هەبێت. کۆتایی پێشبینکراوی سیستمی ئێران، بەپێی ئەو دەرئەنجامانەی کە لەسەر بنەمای خوێندنەوەیەکی قووڵ بنیادنراون، تەنها سنووردار نابێت بە شکستێکی سەربازی. بەڵکو پێدەچێت کۆتاییەک بێت کە تێکشکانی پێکهاتەی ئایدۆلۆژی لە بەرژەوەندی بەهێزکردنی بیرۆکەی «دەوڵەتی نیشتمانی» بگرێتەوە. ئەم کۆتاییە لە کەمکردنەوەی دەسەڵاتەکانی ڕێبەردا دەردەکەوێت، و ناچارکردنی سیستمی بە کرانەوە بەرامبەر نەتەوە پەراوێزخراوەکان وەک کورد، ئەحواز و بلووچ، لەگەڵ هەڵوەشاندنەوەی سنووردارکردنە یاساییە تەنگەژەکان کە هۆکاری گۆشەگیربوونی ئێران بوون لە دەوروبەری ناوچەیی و نێودەوڵەتیدا.

لە بەرامبەردا، لایەنەکانی تریش، جا لە ئاستی ناوچەیی یان نێودەوڵەتیدا بن، «سەرکەوتنی بەڕاشکاو» بەدەستناهێنن. زیانە ئابورییە بەرزەکان، تێکدانی ژێرخانی ئابوری، و هەڕەشەکردن لە سەقامگیری ئاسایشی وزە، دەکرێت هێزە نێودەوڵەتییەکان ناچار بکەن بە کشانەوەی قۆناغ بە قۆناغ لە ناوچەکە، کە ئەمەش دەبێتە هۆی دروستبوونی ڤاکۆمێک کە تەنها بە عەقڵانییەتی سیاسی و پراگماتیزم لە بەڕێوەبردنی کاروباری ناوچەکەدا نەبێت، پڕ نابێتەوە.

ئێرانی نوێ: لە شۆڕشەوە بۆ فیدراڵییەت

گۆڕانکاری قوڵ لە ئێراندا تەنها لە گۆڕینی کەسایەتییەکان یان سەرکردەکاندا ناوەستێت، بەڵکو درێژدەبێتەوە بۆ دووبارە دابەشتنەوەی پەیمانی کۆمەڵایەتی بە شێوازێکی بنەڕەتی. کرانەوە بەڕووی نەتەوەکاندا، سەرەڕای ئاستەنگ و نیگەرانییە پەیوەندیدارەکان بە ئەگەری «بەلقەنەبوون»، دەبێتە تاکە هەڵبژاردن بۆ مسۆگەرکردنی بەردەوامیی دەوڵەتی ایرانی. ئەم گۆڕانکارییە دەتوانێت یارمەتیدەر بێت لە گۆڕینی نەتەوەکان لەوەی ببنە «بۆمبی چاوەڕوان» کە هەڕەشە لە سەقامگیری وڵات دەکەن، بۆ «پردی کولتووری و ئابوری» کە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ دراوسێ ناوچەییەکاندا بەهێزتر دەکات، بەتایبەت لە ناوچەی کەنداو، جا بە فارسی ناوببرێت یان عەرەبی.

لەدایکبوونی «گەورە هێزی ئابوری» هاوبەش

واقیعی سیاسی و ئابوری ئاڵۆز لە ناوچەکەدا گۆڕانکاری بەپەلە و

بنەڕەتی دەسەپێنێت، کە تێیدا بووەتە زۆرملێ ڕووبەڕووبوونەوەی ئاستەنگەکانی سەردەم و تێپەڕاندنی بەربەستەکان لە ڕێگەی گرتنەبەری دیدگایەکی هاوکاری نوێوە. «شکستی دووانی»، کە زیان بە هەمووان دەگەیەنێت بە جیاکاری، دژبەرەکان بە ناچاری دەباتە سەر مێزی گفتوگۆ بۆ بەدیهێنانی بەرژەوەندییە هاوبەشەکان دوور لە حساباتی تەنگەژە یان دروشمی دەنگبەندەکان کە بە درێژایی دەیان ساڵ تەنها قووڵکردنەوەی قەیرانەکانیان نەبێت، هیچی تریان بەدەست نەکەوتووە.

بنیاتنانی داهاتوویەکی بەردەوام بۆ ناوچەکە پێویستی بە دابڕشتنی «پەیماننامەی سەقامگیری» گشتگیر هەیە کە سنوورە کلاسیکییەکان و بەرچاوڕوونییە کورتخایەنەکان ببڕێت. ئەم پەیماننامەیە دەبێت لەسەر چەند بنەمایەک دابمەزرێت، کە یەکەمیان بەدیهێنانی ئاسایشی خۆییە لە جیاتی پشتبەستنی زیاد لە پێویست بە بنکە سەربازییە بیانییەکان. لەبەر ئەوە، پێشنیار دەکرێت کە ڕێڕەوە ئاوییە هەستیارەکان وەک گەرووی هورمز و باب ئەلمەندەب لە ڕێگەی هاوکاری ناوچەیی هاوبەشەوە مسۆگەر بکرێن، بە شێوازێک کە دەوڵەتانی ناوچەکە بەرپرسیار بن لە پاراستنیان و زامنکردنی سەلامەتییان.

جگە لەوەش، دەبێت یەکگرتنی وزە لە نێوان دەوڵەتانی ناوچەکەدا بەهێز بکرێت لە ڕێگەی بەستنەوەی سەرچاوەکانی وزە وەک کێڵگەکانی گاز و تۆڕەکانی کارەباوە لە سیستمی یەکگرتوودا. ئەم هەنگاوە نەک تەنها بەشداری دەکات لە بەدیهێنانی سوودی ئابوری بۆ هەمووان، بەڵکو گرنگی یەکگرتنی سەقامگیری پایتەختە گەورەکانی ناوچەکەش دەسەلمێنێت، بە شێوازێک کە سەقامگیری تاران دەبێتە بەشێکی دانەبڕاو لە سەقامگیری ریاز، دۆحە و سەرجەم دەوڵەتانی ناوچەکە.

پاڵپشت بەمەش، پێویستییەکی بەپەلە هەیە بۆ قبوڵکردنی چەمکی «دەوڵەتی نیشتمانی» بە شێوازە ڕاستەقینەکەی لە ڕێگەی یەکخستنی دەسەڵات لەناو سنووری هەر دەوڵەتێکدا، و سنووردارکردنی چەک بە دەست دەزگا سیادییەکانەوە تەنها. چونکە کەمکردنەوەی کاریگەری باڵە چەکدارەکان و کۆتاییهێنان بە بیرۆکەی جەنگ بە وەکیل، پایەی بنەڕەتین بۆ مسۆگەرکردنی ئاشتی و گەشەپێدانی هاوسەنگ لە نێوان گەلان ناوچەکەدا.

لە کۆتاییدا، ئەم «پەیماننامەیە» تەنها خەونێکی خەیاڵی نییە، بەڵکو پێویستییەکی واقیعییە بۆ دروستکردن داهاتوویەک کە تێیدا بەرژەوەندییەکان تێکەڵ دەبن و هێزەکان پاڵپشتی یەکتر دەکەن، لە

جیاتی بەردەوامبوونی ململانێکان کە هەمووانی ماندوو کردووە و رێگری لە پێشکەوتنیان کردووە بۆ دەیان ساڵ.

لە نێوان گوشارەکانی هێزە گەورەکان و داواکارییەکانی سەروەری ناوچەییدا، دیمەنی ناوچەیی لەسەر دووڕیانێکی ئاڵۆز وەستاوە. چین ڕەنگە لە سەقامگیری ناوچەکەدا هەلی زێڕین ببینێت بۆ پێشڕەویکردن بە دەستپێشخەری «پشتێن و ڕێگا»، لە کاتێکدا نیگەرانییەکانی ئەمریکا لە پووکانەوەی پاساوەکانی بوونی سەربازی زیاد دەکەن، و ڕووسیا خۆی بۆ هاتنە ژوورەوەی گازی ایرانی ئامادە دەکات وەک گۆڕاوێکی نوێ کە دەتوانێت هەڕەشە لە کاریگەرییەکەی بکات لە بازاڕی وزەدا.

لە کۆتایی ئەم قەیرانەدا، چارەسەر بە تۆمارکردنی سەرکەوتن بۆ لایەنێک لەسەر حیسابی لایەنەکەی تر نابێت، بەڵکو لە دانپێدانانی بەکۆمەڵەوە دێت کە بەردەوامی ململانێ تێچووی زیاتر بە هەمووان دەدات لەوەی کە بەرگەی بگرن، و بوونەکەیان دەخاتە مەترسییەوە. ڕەنگە ئەنجامەکە وەک «شکست بۆ هەمووان» بێت، بەڵکو لە ناخیدا تۆوی هیوای بۆ ناوچەکە هەڵگرتووە ئەگەر وەبەرهێنانی باشی تێدا بکرێت. کاتێک زەبرەتەکانی جەنگ دەگۆڕدرێن بۆ خاڵی دەستپێک بەرەو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستێکی نوێ، وەبەرهێنان دەبێتە سەردێڕی قۆناغێک لە جیاتی داخوران، و سەروەری بەسەر شوێنکەوتووییدا بەرزدەبێتەوە.

دەبوایە چی بکرایە یان چ شتێکی لەوە زیاتر دەتوانرا بکرایە؟.. حەسەن ڕازانی

(ڕێکەوتنی بەڕێز مەزڵوم عەبدی لە گەڵ جۆلانی دا)

ئایا بەڕێز مەزڵوم عەبدی و کوردانی ڕۆژئاوا پێیان خۆش نەبوو بە تەواوی سەربەخۆ بوونایە، یان لەوە زیاتریان بەدەست بهێنایە؟
ئایا کوردانی ڕۆژئاوا دەبوایە چیان بکردایە؟ یان ئایا چ شتێکی

لەوە زیاتریان لە تواناندا هەبوو کە بیانکردایە؟
“من پێم وایە کاری درووست بۆ کەسێکی سیاسیی یان سەربازیی ئەوەیە کە ئەوەی پێیان دەکرێت ئەوە بکەن، نەکو بچنە ژێر باری کارێکەوە کە هەرگیز پێیان نەکرێت!”!

وەڵامی درووست و لۆژیکیی ئەو پرسیارانە، بە بڕوای من، تەنها لە لای کوردانی ڕۆژئاوا خۆیاندایە چونکە:

هەر ئەوانن کە ڕاستەوخۆ لە ناو کێشەکەدان و خۆشیان بەشێکی سەرەکین لە کێشەکە، ئەوان خۆیان ڕاستەوخۆ لە بەردەم هەڕەشەی لەناوچوون و پاکتاوی نەتەوەییدان، لەو بارەوە بێگە زۆرن.

کوردانی رۆژئاوا بە بەراورد بە دەرەوەی خۆیان هەم باشتر خۆیان دەناسن و هەمیش باشتر لە هێزو توانای خۆیان شارەزان، ئەوان خاوەنی مێژوویەکی پڕ لە گیانفیدایی و قارەمانیەتین! ئێستا ئەوان خۆیانن کە لە هەموو کەسێکی دەرەوەی خۆیان باشتر دەزانن کە تا چ ئاستیک و چۆنیش بە دوژمنانی ناوخۆیی و دەرەکیی دەورە دراون.

ئەوان دەزانن کە هاوکاری کردوون و جۆنیش هاوکاری کراون !.

کەواتە، بە بڕوای من، وەڵامی ئەو پرسیارەی کە دەڵێ: ئایا لەوە زیاتر دەتوانرا چی تر بکرێت، بە درووستی و بە ڕوونی هەر لە لای کوردانی ڕۆژئاوا خۆیاندایە، نەک لە لای ئەو کەسەی کە نیوەشەو بە چلەی زستانە لە کاتی ڕەشەباو بەفرو بەراندا کە چاو چاوی نەدەبینی و لە پەنجەرەی ژوورەکەیەوە سەری دەردەناو دەی گوت : ئەمشەو شەوی پێشمەرگەیە!

من بۆ پشتگیریی لەو بۆچوونەم تەنها دوو دیمەن نیشان دەدەم کە زووربەمان کەم تا زۆر شارەزای ئەو دوو دیمەنە هەین! بە سەرنجدان لەو دوو دیمەنە ئەوەمان بۆ دەردەکەوێت کە کوردانی ڕۆژئاوا زۆر ژیرانە، سیاسیانەو سەربازیانەش مامەڵەیان کردووە!

دیمەنی یەکەم:

شەڕی فەلستینیەکان لە گەڵ ئیسڕائیل و کۆمەکی جیهانی عاڕەبیی و ئیسلامیی و تا ڕادەیەک نێو دەوڵەتیش لەبۆ ئەوان!

فەلەستینیەکانی ناو کەرتی غەزە بە ڕێبەرایەتی حەماس، کە یەکێک بوو لە پڕۆکسیەکانی ئێران لە ناوچەکەدا، لە ئۆکتۆبەری ٧ی ٢٠٢٣ دا هێرشێکی بەرنامە بۆداڕێژراوی کتو پڕو لە ناکاویان کردە سەر ئیسرائیل و بە سەدان لە منداڵ و پیرو بێتاوانیان کوشت و بە دەیانیشیان بە بارمتە گرت. ئیسرائیل لە تۆڵەی ئەو هێرشەدا پەرچەکردارێکی لە سنوور بەدەر توندوتیژو وێرانەکەری نواندو زۆریش نا مرۆڤانە بوو چونکە بە دەیان هەزاری لە فەلەستینیە بێتاوانەکان کوشت و بە سەدان هەزاریشی لە لە پەلوپۆ خستن و داروبەردیشی بەسەر

کەرتی غەزەوە نەهێشت و کردی بە کەلاوەو وەرانەیەکی تەواو. لە لایەکی تریشەوە گرووپەکەی حەماسیش کە لە سەرەتاوە بە ئەوە درووست ببوو تاکو ئیسرائیل لە سەر نەخشەی جیهان بسڕێتەوەو قڕانیش لە ڕەگەزی جولەکە بخات، کەچی ئەوەتا سیاسەتی ناشێیانەی حەماس و خوێندنەوەی نادرووستی حەماس بە هێزو جێگاوپێگای ئیسرائیل لە ڕووی سیاسیی و سەربازیی و نێودەوڵەتییەوە حەماس و کەرتی غەزەی بەو ڕۆژە گەیاند کە ئێستا هەموومان دەیبینین!
لە سەرئەم پەرچەکردارەی ئیسرائیل لە دژی حەماس و فەلەستینییەکانی کەرتی غەزە، کۆمەڵگای نێودەوڵەتی بە زۆرایەتی، بەجگە لە ئەمەریکاو هەندێک دەوڵەتانی نێو ناتۆ، هەموویان سەرکۆنەی ئیسرائیلیان کردو حەماسیشیان وەک پاڵەوان و نمایندەی ڕزگاریی و دیموکراسیی لە بۆ خەڵکی فەلەستین ناوزەد کرد. تەواوی جیهانی ئیسلامیی و عاڕەبیی پشتیوانیی حەماسیان کردو سەرکۆنەی ئیسرائیلیان کرد. تەنانەت دەوڵەتی ئەفریقا واوەتریش ڕۆیشت و ئیسرائیلی خستە دادگای لاهای نێودەوڵەتییەوە.
زۆرێک لە چالاکوانانی سیاسیی و گرووپ و کۆمەڵەی سیاسیی ناوخۆیی و نێودەوڵەتیی و فرە ڕەگەزیی لە وڵاتانی ڕۆژئاواو ئەورووپادا وەخۆ کەوتن و هاتنە سەر خەت. جا ئەوانە لە لایەکەوە سەرکۆنەی ئیسرائیلیان کردو خۆپیشاندان و مانگرتنیان لە دژی ئیسرائیل دەستپێکردو لە لایەکی تریشەوە حەماسیان وەک پاڵەوان و ڕەمزی ئازادیی و دیموکراسی فەلەستینییەکان بە خەڵکی دنیا دەناساند! بە دەیان هەزار لە خوێندکارانی نێو دەیان زانکۆی بەناوبانگی وڵاتانی ڕۆژئاواو ئەورووپا خوێندنیان ڕاگرت و چادریان هەڵداو مانگرتن و خۆپیشاندانیان دەستپێکرد. خوێندکارانی ئەو زانکۆیانە بەردەم زانکۆکانیان کردە مەیدانی سەرکۆنەکردنی ئیسرائیل و لە دژی ئیسرائیل چالاکییان دەنواندو تەنانەت دژی تەواوی ڕەگەزی جولەکە ڕق و کینەیان پەخش دەکرد! لەولاوەش حەماسیان وەک پێشەنگ و ڕێبەری ڕزگاریخوازی فەلەستینییەکان بەدنیا دەناساند.
لە تەواوی جیهانی ئیسلامی و عاڕەبیی و ڕۆژئاوایی و ئەورووپاییدا لە هەموو لاوە کۆمەک کۆدەکرایەوە بۆ کەرتی غەزەی ناو فەلەستین. تەنانەت لە نێو کوردانیشدا تا ئەوپەڕی سۆزیان بزووت بۆ خەڵکی فەلەستین و کۆمەکەکی زۆریش، وەک باس دەکرا، کۆکرایەوەو ناردیان بۆ غەزە! چەندین وڵاتی عاڕەبیی و ئیسلامیی و تەنانەت هەندێک لە وڵاتانی تریش دەرگایان بۆ بریندارەکانی غەزە کردەوەو چارەسەریان دەکردن و دەرمان و پێداویستی پزیشکییان بۆ دەناردن. سوپایەکی بێشومار لە نووسەری لای چەپی سیاسەت، بەپسانەوە لە بەرژەوەندی کەرتی غەزەو حەماسدا پێنووس و بیریان خستەکار. ئەم بەرەیە بە

ئاشکرایی وەک بەرەی ئەنتی ئەمریکایی و ئیسرائیلیی هاتە مەیدان و هەموو چالاکیەکانیشیان خستە بەرژەوەندی فەلەستین و کەرتی غەزەو لە دژی ئیسرائیل کەوتنە چالاکیی؛ تەواوی ڕاگەیاندنەکانی جیهانی عاڕەبیی و ئیسلامیی لە بەرژەوەندی فەلەستینیەکان و حەماسدا بەردەوام لە چالاکیدا بوون و هەرچی بەندگەی مزگەوتەکانی دەوڵەتانی جیهانی ئیسلامیش هەیە و تەنانەت هی مزگەوتەکانی دەوڵەتەکانی ئەوروپاو ڕۆژئاواش بەردەوام لە بەرژەوەندی خەڵکی فەلەستین و حەماس و کەرتی غەزە کەوتبوونە چالاکی و لە دژی ئیسڕائیل وە جووڵە کەوتبوون و خەڵکیان لە دژی ڕەگەزی جولەکە هان دەدا!…فەلەستینیەکان ئەوەی کە لەی دەترسان ئیسرائیل بوو. واتە یەک دوژمنی دیاریان هەبوو ئەویش ئیسرائیل بوو.

کەچی سەربازی ئەو هەموو پاڵپشتیە ناوخۆیی و نێو دەوڵەتییەو پاڵپشتیی تەواوی نێو جیهانی عاڕەبیی و ئیسلامییش بە حەماس و خەڵکی فەلەستین ئێستا بە وردی سەرنج بدەن حەماس و فەلەستینیەکانی کەرتی غەزە چیان لێهاتووە…بەیە شیعار، ئارەزوو، هیواو ئاوات، سۆز، تۆڵەو رق و کینە شتەکن و هەزەکی لە ڕادە نابەرابریش شتیکی تر.. دەبە هەندەک جاران و لە هەندەک کاتاندا سیاسەتمەدارو کەسی سەربازیی لە کەلی شەیتان بەتەخوار. دەبە ئەوە بکەی کە دەتوانی بیکەیت!
” ئەو حەماسەی کە داوای دەکرد ئیسرائیل لە سەر نەخشەی جیهان بسڕێتەوە، دیارە بە پاڵپشتی دەوڵەتانی دژە ئیسرائیلیی و جولەکیی، بەڵام ئەوەتا ئێستا ڕازی بووە کە چەک دانێ. چونکە ئەو ئەوەندەی پێکراو هەر ئەوەندەش لە ئێستاو ئەمڕۆدا دەتوانێت! ئێستا حەماس ناڵێ دۆڕاوم، بەڵکو دەڵێ سەرکەوتنم بەدەست هێناوە! چونکە بەرەنگاریی کردووە تا ئەو شوێنەی کە پێی کراوە نەک تا ئەو شوێنەی کە ئارەزووی هەبووە. چونکە کە بە ئارەزوو یان ئامانجی حەماس بوایە دەبوایە نەک هەر تەواوی خاکی فەلەستین لە دەستی ئیسرائیل بێنێتە دەر بەڵک و دەبوایە ئیسرائیل لەسەر نەخشەی سیاسی جیهان بسڕێتەوەو ڕەگەزی جولەکەش بە هەتاهەتایە نەهێڵێت و بیان خاتە دەریاوە!

دیمەنی دووەم:
یەکەم: کورد و کێشە مێژوویی و ڕەواکەی لە گەڵ نەتەوە موسڵمانە باڵادەستەکانی ناوچەکە لە تورک و وعاڕەب و فارس!
دووەم: سەرو پشتیوانی کۆمەڵگای نێو دەوڵەتیی و جیهانی عاڕەبیی و ئیسلامیی لەبە گەلی کورد بە بەراورد لە بە کێشەی فەلەستینیەکانی

کەرتی غەزە لە چ ئاستێکدا بووە!
کورد لە ژێر دەستی نەتەوە باڵادەستە برا موسڵمانەکانیدا بە دەیان ساڵە لە ژێر هەڕەشەی لەناوبردن و پاکتاوی نەتەوەییدایە! چەکی قەدەغەکراوی نێودەوڵەتیی لە دژی کورد بەکار هێنراوەو تاکە وڵاتێکی نەو جیهانی عاڕەبیی و ئیسلامیی دەنگی لەوە نەهاتووە بەجگە لە ئێران ئەویش بەرژەوەندیە سیاسیی و سەربازییەکەی ئەو کاتی ئێران کە لە جەنگدا بوو لە گەڵ عێڕاقی سەددامیی ئەوەی دەخواست ئەگینا لەبەر چاوی کورد نەبوو! وڵاتێکی ئەورووپی یان ڕۆژئاوایی ڕانچڵەکاو دەنگی لەوە نەهات، خوێندکارانی زانکۆیەکی نەو دەوڵەتی و نەو جیهانی عاڕەبی و ئیسلامیی باسەکیان لێ نەبوو، ڕاگەیاندنەکان و چالاکوانانی سیاسیی وەک هەر نەیان بیستبێ وابوو کە چ لە کورد دەکرێت!
نەتەوە باڵادەستەکانی وەک تورک و عارەب و فارس کە بە هاوکاریی وڵاتانی زلهێزی جیهانیی بە تایبەتی ناتۆ کوردیان بەسەر خۆیاندا دابەش کردووە، ئایینی ئیسلام وەك چەکێکی کوشندە لە دژی برای کوردی موسڵمانیان بەکار دەهێنن بە بیانووی ئەوەی گوایە کافرو بێباوەڕن. جا بۆیە بە پێی سورەتی ئەنفال ئەنفالیان دەکەن، سوورەتی ئەنفالیشیان لە قورئان بەسەر کوردا بە کردارییی لە ساڵی ١٩٨٨ دا جێبەجێی کردووەو بە سەدان هەزار لە خەڵکی بێتاوانی کوردیان زیندەباڵ کردووەو ئەو جیهانە گەورە ئیسلامییەش نوقەی لەوە نەهاتووە. هەرچەندە خوا لە قورئاندا دەفەرموێت : “کنتم خیر امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف و تنهون عن المنکر وتوءمنون باللە. ئالی عەمران ١١٠” : ئەوە چاکترین کۆمەڵن لە ناو مەردمی دنیادا سەرو هەڵەدا، فەرمان بە چاکە دەکەن و ڕێ لە ناڕەوا دەبەستن، باوەڕیشتان بەخوا هەیە. قورئانی پیرۆز لە وەرگێڕانی هەژار موکریانی لاپەڕە ٦٤.
دیارە جیهانی ئیسلامیی ئەو کیمیاباران و ئەنفال و قەتڵ و عامەی کە لە کوردان دەکرا بە دەستی برا موسڵمانەکانیانەوە بە کاریکی خەراپ و مونکەر لە قەڵەم نەدراوەو پێیان ڕەوا بووە ئەگینا هیچ نەبێ لەبەر خاتری خواو ئەو ئایەتە هەندێک لەوان دەماری موسڵمانەتییان دەبزووت و وەدەنگ دەهاتن. هەر بۆیەش کەس نوقەی لەوە نەهاتووە. دەگوترا کە یاسر عەرەفات سەرەکی ڕێکخراوی فەلەستین گوتوویەتی کە گوایە بیستوویەتی سەدام لە دژی مەشوولە دەرمانی ڕشتووە! نەتەوەی باڵادەستی فارسیش ئەوەی کە پێی کراوەو توانیویەتی لە نەتەوەی باڵادەستی عاڕەب خەراپترو زۆرتری بە کوردە برا موسڵمانەکەی خۆی کردووە، تەنانەت لەبەر ئەوەی کە هەموو ڕۆژیک گەنجی کورد هەڵدەواسێت و دەیان کوژێت بە ڕیگەی پەت و قەنارە وەک ڕژێمی پەت و

سەدارە ناسراوە. ئەوەتە تاکو ئێستا و لەو سەدەیەشدا لە سەرووی بیست ملیۆن کورد مافی ئەوەی نیە بە زمانی خۆی بخوێنێت و ناوی کوردیی لە منداڵەکانی بنێت. نەتەوەی باڵادەستی تورکی موسڵمان تەنانەت کورد وەک و مەڕق نابینێت و چەندین هەڵمەتی قڕکردن و لەناوبردن و کۆمەڵکوژیی لە دژی کوردان ئەنجام داوە.
ئەرێ گەلە کوێستان بینیتان خوێندکارانی وڵاتیکی ئەوروپی، ڕۆژئاوایی یان لە جیهانی عەرەبی و ئیسلامیدا خوێندن ڕابگرن و بڵێن بۆچی وا لە کوردان دەکەن؟ هەروەک چۆن ئەو کارەیان بە بەردەوامیی لەبە فەلەستین و حەماس و کەرتی غەزە دەکرد؟ بەرەی چەپ و میدیای چەپ و نووسەری چەپتان پێ لە چ ئاستێکدایە لە بەرامبەر گەلی کوردو کەرتی غەزەی ناو فەلەستین؟ ئەدی بەندگەی مزگەوت و دەنگی موسڵمانە بەوەج و دیارەکانتان بیست لە دژی تورکیاو سوریاو عێراق و ئێران کە بڵێن بۆچی وا لە کوردان دەکەن؟ یان بە پێچەوانەوەیە ئەوەتە گوێتان لە سورەتی ئەلفەتحە کە لە دژی کوردان بەکاری دەهێنن!
باسەکەی ئیمە ئێستا لە سەر کوردانی بەشی ڕۆژئاوایە کە چەندین ساڵە هەموو مافەکیان لە لایەن نەتەوەی باڵادەستی عەرەبی موسڵمانی سوریاوە لێزەوتکراوەو کورد لەرەش بە دەست ئەو برا موسڵمانیەوە هەمیشە لە ژێر هەڕەشەی لەناوچوون و قڕکردندا بووە.
لە ساڵی ٢٠١١ وە کوردانی ڕۆژئاوا لە هەموو لایەکەوا لێیان دەدرێ و هێرشیان دەکرێتەسەر بە هەموو جۆرە چەک و شێوەیەک هەوڵی لەناوبردنیان دەدرێت.. تورکیا بە دەیان گرووپی تیرۆریستی لە دژی کوردانی ڕۆژئاوا درووستکردوون و بەریدوانەتە گیانی کوردانی ڕۆژئاوا، بۆ نموونە داعش. هەروەها تورکیا دەرگای کردۆتەوە بە ئوغوریەکانی چین و چیچانیی و ئەفغانیی و مەڕاسیی و چەندین نەتەوەو ڕەگەزی تر کە بێ جیهاد لە دژی کوردان بینە سوریا.
تورکیای برای موسڵمانی کوردان کۆمەکی لە هەموو ڕوویەکەوە بەو گرووپە تیرۆریستانە دەکردو تەیاری دەکردن بە هەموو جۆرە چەکێک و بەری دەدانە گیانی کوردانی ڕۆژئاوا. لە کاتی شەڕو پێکدادانەکانیشدا تورکیا بریندارەکانی بە گرووپە تیرۆریستەکان چارەسەر دەکرد، ڕژێمەکەی ئەسەد لەولاوە لە کوردانی ڕۆژئاوای دەدا، تورکیا ڕاستەوخۆ بە سوپاوە خۆی کردە ناو بەشێکی وڵاتی کوردانی ڕۆژئاواو شەڕی لەگەڵ کوردانی ڕۆژئاوا ڕاگەیاند، قەتەرو سعودیە بە هەمان شێوە بە پوڵ و کۆمەک و بە چەک و شێوەی جۆراوجۆر چەندین گرووپی تیرۆریستیان لە ناو سوریادا لە دژی کوردان دامەزراندن و لە دژی کوردان بەکاریان دەهێنان.
کوردانی ڕۆژئاوا بێجگە لە باوەڕی پتەو بە کۆششی خۆیان کەس نەبوو لە پشتیان بێت. زۆر وڵات بە تیرۆریستی ناوزەد کردبوون بە

تایبەتی لە نێو ناتۆدا زۆر خۆشەویست نەبوون، تەنانەت لە نێوخۆشدا سـنوورەکانیان لەسـەر دادەخـراو ڕێگەیـان پێنەدەدرا کە بریندارەکانیان بینن بۆ بەشێکی تری ڕزگارکراوی کوردستان، تەنانەت لەناو تورکیادا سورەتی فەتح لە تەواوی بڵندگۆی مزگەوتەکانەوە پەخش دەکرا لە دژی کوردانی رۆژئاواو خەڵکیان لەبۆ غەزایە دەنارد . کورد بە کافرو بێباوەڕ ناوزەد کرابوو. کوردانی ڕۆژئاوا لە بەرامبەر دەیان گرووپی سەربەی ئوغوریی و چیچانیی و عەرەبیی و ئەفغانیدا تەیار بە ئایدەلۆژیەتی ئایینی و سەر بە سەلەفیەت و وەهابیەت و ئیخوانیەت بەرەنگاریی لە وڵات و خەڵک و ئاوی خۆی دەکرد! کوردانی ڕۆژئاوا لە بەرامبەر هێرشەکانی سوپای تورکیاو هەڕەشە بەردەوامەکـانی ئەردۆغـان، لە بەرامبەر دوو سـێ وڵـاتی عەرەبیدا، هەروەها سەرباری ئەوەش لە نێوخۆدا لە لایەن هەندێک لە حیزبی کوردییەوە دژایەتییان دەکرا. کوردانی ڕۆژئاوا لە زەویی و ئاسمانەوە ئاگریـان بەسـەردا دادەبـاری. فشـاری دەوڵەتـانی نێـو ناتۆیان لەسەر بوو کە پەیتا پەیتا پێیان دەگوتن دەبێ کۆتایی بە خۆسەریی ڕۆژئاوا بهێنن و بچن لەگەڵ جۆلانییەکەی پەروەردەی دەستی ئەمریکاو ناتۆ ڕێک بکەون و لەو لاشەوە خستبوویانە ژێر فشارو هەڕەشەی ڕاستەوخۆی تورکیاو گرووپە تیرۆریستەکانی سەر بە تورکیاو هەروەها حکومەتە کەی جۆلانیش لەوان باشتر مامەڵەی لە گەڵ کوردانی ڕۆژئاوادا نەدەکرد. گەمارۆیەکی تەواوی هەمەجۆرەو هەمە شێوە لە هەموو لایەک و ڕوویەکەوە خرابووە سەر کوردانی ڕۆژئاوا!

ئەرێ گەلەی ڕەخنەگـرو نەیـاری ئەو رێکەوتنە کە بە تەسـلیمبوون و شەرمەزاریی دادەنێن، پێم ناڵێن دەبێ کوردانی ڕۆژئاوا لەوە زیاتر چیان بکرادایەو دەیانتوانی چی بکەن؟

ڕەخنەگرێکی پشتی کۆمپیوتەر ئامادە نەبێت کەوچکە چایەک کۆمەک بە کوردانی ڕۆژئاوا بکات، کەچی لەولاوە بێت و بڵێت: “بەخوا نەدەبوو وایان بکردایە.” ئەرێ پێم ناڵێن ئەوە بەچی بەڵێ قوڕ بەدەستی خەڵکەوە هەندە بە سووکی دەبینن؟ دە وەرن با بە خەیاڵیش بێ بە تـاوێک خۆمـان بخەینە شـوێنی کـوردانی ڕۆژئـاواو وا دابنێنیـن لە شەردا ین لە گەڵ ئەمریکا، تورکیا، قەتەر، سعودیە، هەروەها جۆلانیش بە سوپایەک زۆ بەلاحی تەیارەوە و پڕ لە سەربەو تیرۆریستی ئەفغانیی و چیچانیی و ئوغوریی کە ئامادەو لەسەر پێن بێن کج و ژنەکانمان بە کەنیزەک و سەبایە بەرن و پیاوەکانیش سەرببرن، لەولاشەوە تەنانەت لە لایەن برا کوردەکانی خۆشمانەوە ڕێگریمان لێبکرێت و وەک دوژمن بمانبینن، ئەدی لەو حاڵەتدا دەبێ ئێمە چیمان پیبکرێت و بتوانین چی بکەین؟

ئەوەی لە شەڕان نەبێ شەرەو بەڵێ قوریش بەدەست خەڵکەوە سووکە!

“ڕەشەباو بەفروبەرانە، تاریکەو چاو چاو نابینێت، کاکیشم بە بیجامەوە لە پەنجەرەی ژوورەکەیەوە سەری دەردەهێناو خێرا دایدەخستەوەو ڕووی دەکردە هاوسەرەکەی و دەیگوت: بەخوا ئافرەت ئەمشەو شەوی پێشمەرگەیە!”
چلەی زستانە، نیوەشەوەو، تاریک و تەڵەم، لەبەر تاریکیی و بەفر کە بە باوە دەباری چاو چاوی نەدەبینی. تەنانەت گڵۆپەکانی نێو شەقام و بازاڕە سەرەکییەکانیش هێزی ڕووناکییان لێبڕابوو جا چ جای هی نێو کۆڵانەکان. ڕەشەبای نێو سلێمانی ئەوەندە بە هێز بوو کە تینی بە دەرگاو پەنجەرەکانیش دەهیناو زۆر بە زەحمەت دەتوانرا لایەکی پەنجەرە بکەیتەوە تا بزانی دەرێ چۆنە، چونکە لەوانەبوو با پەنجەرەکەی بشکاندبایە. لەو ناو قوژبنی ژووردا دەبوایە چەندین گەرمکەرەوەو سۆپاو جلی گەرم و پێخەفی گەرم وئەستوورو چاکت هەبێ تا لەو سەرمایە بتوانیت خۆت بپارێزیت.
کاکەم، کە چەندین جاریش داوای لێدەکرێت بڕێک و کەمێکەکی ئەگەر زۆر کەمیش بێ جیی خۆی هەر دەگرێت، بۆ نموونە گۆرەوی بێت، بەتانی بێت، یان بلووزێکی زستانە بێت بینێرێت بۆ پێشمەرگە تاکو لەو زستانە فریای پێشمەرگەیەک بکەوێت. بەڵام کاکەم سەرباری ئەوەی پارەداریش بووە هیچی نەداوە. کەچی لەو شەوە زستانەدا هەر چەنێک بێت لایەکی پەنجەرە دەکاتەوە بۆ ئەوەی بزانێ دەرێ چۆنەو لە پڕ ڕەشەبای سلێمانی بە بەفرەوە خۆی دەکا بە ژووردەکەداو ئەویش بە پێلە دای دەخاتەوەو دەلێت : بەخوا ئەم شەو شەوی پێشمەرگەیە!…
کاکەم وای دەزانی پێشمەرگە مەڕق نیەو سەرمای نابێ و نان و ئاوی ناوێ و گولە نایبڕێ و نەخۆش ناکەوێ و جل و پێخەف و تەقەمەنیشی ناوێت..

هەندێک تێبینی لە نێوان خەباتی فەلەستینیەکان و کوردا!

فەلەستینیەکان تەنها لە گەڵ ئیسڕائیل دەجەنگن، بەڵام کورد لە گەڵ چوار دەوڵەت دەجەنگێ کە بریتین لە تورکیاو سوریاو ئێراق و ئێران. سوریاو ئێڕاق هەم سەر بە هەردووک جیهانی عاڕەبیی و ئیسلامین، ئێران سەربە جیهانی ئیسلامییە، تورکیا سەر بە جیهانی ئیسلامییەو هەم ئەندامی ناتۆیە! واتە کورد لەگەڵ دنیایەک دوژمندا دەجەنگێت!
ئە وگەلەی کە فەلەستینیەکان لە دژی دەجەنگن موسڵمان نیەو جولەکەیە هەر بۆیە تەواوی جیهانی ئیسلامی و عارەبی هاوکارن لەگەڵ کێشەی فەلەستین. بەڵام کوردەکان لە دژی چوار نەتەوەی باڵادەستی موسڵمان دەجەنگن بۆیە تەواوی جیهانی ئیسلامی و عاڕەبی هیچ هاوکارییەک بە کورد ناکەن و پێیان وایە کێشەی نێوان دوو موسڵمان کێشەی ناوخۆیی خۆیانەو بۆیە گوێی خۆیانی لێ کەڕ دەکەن!

فەڵەستینییەکان کەمترن لە حەوت ملیۆن عەرەب و چەندین دەوڵەتی عەرەبییان هەیەو لە پشتیانن، هەروەها تەواوی جیهانی عەرەبی و ئیسلامیش پشگیری لە کێشەی فەڵەستین دەکات. لە بەرامبەردا ڕێژەی کورد لە سەرووی چل ملیۆنەوە یەو هیچ دەوڵەتێکی کوردییش بوونی نییە. بۆیە کورد هیچ کات نەیتوانیوە پشتگیریی جیهانی عەرەبی و ئیسلامی بەدست بهێنێت!
سەرباری ئەو هەموو نابەرابەرییەش کورد توانیویەتی خۆی بگرێت و بمێنێتەوە. توانیویەتی سیاسەت بکات، شەڕ بکات، ئاشتی بکات و ڕێککەوتنیش بکات! کورد هەیە و دەمێنێت سەرباری هەموو خۆخۆرییەکی ناوخۆییش!

حەسەن ڕازانی

هەڵوەشاندنەوەی هەسەدە درێژەی جێبەجێکردنی ڕێککەوتنی ٢٩/١/٢٠٢٦ ـە.. شاخەوان قادر شەڕەش

ئەگەر گەل کەوتە بەردەم هەڕەشەی لەناوچوون و بەرگرییکردن خۆکوژیی بوو، گەیشتن بە ڕێککەوتن و ڕازیبوون بە دەستکەوتێکی کەم باشترە لە لەناوچوون و لەدەستدانی وڵات. تەنها بۆ بیرهێنانەوە، ئەوەی بارەکەی ١٨٠ پلە گۆڕیی بوونی تڕەمپ بوو. کاتێ دۆناڵد تڕەمپ وەکو سەرۆکی ئەمەریکا دووبارە هەڵبژێردرایەوە لە ساڵی ٢٠٢٤دا، یەکێ لە مەترسییەکان ئەوەبوو ڕۆژئاڤا بە تورکیا جێ بهێڵێت، وەکو ئەو لە ساڵی ٢٠١٨دا ویستی هەموویان بکاتە دیاریی بۆ تورکیا، کە بە کۆمەڵکوژیی و داگیرکردنی دەڤەری عەفرین کۆتایی هات. دیارە ئەوەی لێی دەترسیان بەداخەوە ڕوویدا. ئەردۆگان لە سیاسەتدا ئەزموونی هەیە و دەشزانێ چۆن سۆزی ترەمپ بەلای خۆیدا ڕابکێشێت، پەیوەندی خێزانی و بازرگانیان لە نێواندا هەیە، جووت تاوەری ترەمپ لە ئەستەمبۆلدا دروستکراوە. ئەوەی ئەردۆگان دەیخواست دەرگەی بۆ

كرايەوە، لەم ڕێگەيەوە وەكو ساڵى ٢٠١٨ پلانى نوێى داڕشت، لەگەڵ ترەمپ و ئيسرائيل لەسەر لابردنى ڕژێمى ئەسەد ڕێككەوتن، پشتى ئيسلاميە تيرۆريستەكانيان گرت، سەركردەى تيرۆريستەكان حەمە جۆلانيان هێنا وكرديانە سەرۆكى سوريا. وەكو توركيا و بە پاڵپشتى توركيا ئامانجى سوريا لەسەرەتاوە لەناوبردنى خۆسەرى ڕۆژئاڤا بوو، وەكو پێشتريش ئەم تيرۆريستانە دوژمنى سەرەكيان خۆسەرى كورد بوو لە ڕۆژئاڤا. لەژێر ناوى سوريا يەكى يەكگرتوو و بێ تيرۆردا لەگەڵ ترەمپ ڕێككەوتن و ئەويش تيشكى سەوزى بۆ هەڵكردن. ئەوەبوو ترەمپ پشتى لە كوردى هاوپەيمان كرد و لە ڕێگەى تۆم باراكەوە داوا لە كوردەكان كرا خۆيان ه□□وش□ننەوە ئەگەرنا لێيان دەدرێت.
ئەمەريكا، توركيا، سعوديا و قەتەر چوونە پشتى جۆلانى كۆنە سەرۆك تيرۆرستى ئيسلامى و هێرشيان بۆ كوردەكان هێنا. ڕۆژئاڤا كە بەهەزاران كەسى لە شەڕى دژى داعشدا لە دەستدا، خاوەنى هێز بوو، خاوەنى بير و ئايدۆلۆژيا بوو، خاوەنى سەركردەى مەيدانى بوون، بڕيارى بەرگريان تا دوا فيشەك دا، كوردانى تاراوگە ڕژانە سەر شەقامەكان و داواى پارێزگاريى گەلى كورديان كرد. بڕيارى بەرگرييكردن وايكرد هەندێ لە دۆستانى كورد لە ئيسرائيل و ڕۆژئاوا بجووڵێن، ڕێگە بە شەڕ و كۆمەڵكوژيى كوردان بگرن.
بەكورتى ئەمەريكا گەورەترين ناپاكى لە كوردانى ڕۆژئاڤا كرد كاتێ پشتى لەوانە كرد كە خوێنيان بۆ بەرگريى لە مرۆڤايەتى ڕشت، وە پشتى ئەوانەى گرت كە كۆمەڵكوژيى خەلكى سڤيليان كردبوو و دژى ئازادى و ديموكراسى بوون، بە بەڵگەى ئەوەى ئەمەريكا خۆى وەكو تيرۆريست ناوزەدى كردبوون و خەڵاتى بۆ كوشتنيان تەرخان كردوو. ڕۆڵى ئەوروپا زۆر لاواز بوو، پاسيڤ بوون و لە كەلێنى چاويانەوە سەيرى ئەم ناپاكييەيان كرد كە هەموويان لە كورديان كرد.
گەلى ڕۆژئاڤا، كورد و كەمينەكانى دى، خاوەنى خۆسەريى بوون، ئێستا ئەم خۆسەرييە نەما و كۆتايى پێهێندرا، نەمانى خۆسەريى و دەسەڵاتێكى پێشكەتووخواز و نزمبوونەوە بۆ ئەگەرى خوێندن بە زمانى كوردى و پارێزگاريى هێزە چەكدارەكان لە ڕيزى سوپاى سوريادا، كەمترين دەست كەوتە، زۆر ئازار بەخشە كە سەيرى ئەم دابەزين و نسكۆيە دەكەين، بەڵام ئەوە لە لەناوچوون و بەعەرەبكردنى وڵات باشتر بوو. نەتەوەى كورد هێزى زلهێزەكانى ناوچەكە و جيهانى نييە، بۆيە كە گەورەترين زلهێز دژى گەلى كورد وەستايەوە، ناكرێ ڕێگەى خۆكوژيى هەڵبژێريت. هاوكێشەكە وا سوڕايەوە و توركيا ڕێگەى گەيشتن بۆ ئامانجەكانى بۆ خرايە سەر پشت.
ژەنەڕاڵ مەزڵوم عەبدى لە وتارەكەيدا ئاماژە بە تەواوبوونى تێكەڵبوونى هێزەكان هەسەدە بە سوپاى سوريا دەكات. بەپێى

هەواڵەکان ئەو هەزانەوە بە پارێزراوی ماونەتەوە و تەنها ناویان گۆڕدراوە. ئەگەر وا بێت ئەوە کارێکی باشە، خۆ ئەگەر پارێزگاریی ناوچە کوردییەکان بەو هەزانە بسپێردرێت گرنگی ئەو هەزانە وەکو خۆی دەمێنێتەوە.

ئەو جەخت لەسەر مافی خوێندن بە زمانی دایک لە خوێندگەکاندا لە ناوچە کوردییەکاندا دەکاتەوە، ئاماژە بە بەڵێنی سەرۆکی سوریا لەم بارەیەوە دەکات. ئەگەر مافی خوێندن بە زمانی دایک لە بەڵێنەوە بخرێتە دەستوور بێگومان ئیدی ئەوە دەچەسپێندرێ و بە ئاسانی لاناچێت، بەڵام ئەگەر تەنها بەڵێنی سەرۆک بێت، جێگەی نیگەرانییە و دەکرێ لە داهاتوودا جۆلانی خۆی یا سەرانی سوریا لێی پاشگەز ببنەوە.

مەزڵوم جەخت لەسەر سوریای داهاتوو وەکو سوریای ئاشتی و بەیەکەوەژیان دەکاتەوە و دەڵێت، "ئەو سوریایەی ئێمە دەمانەوێت بنیاتی بنێین، سوریایەکە بۆ هەموو گەل و پێکهاتەکانی لە عەرەب، کورد، سریانی، ئاشوری، تورکمان و هتد. سوریایەکی یەکگرتوو و ئارام، کە ماف و کەرامەتی هەموو هاوڵاتیانی بپارێزێت و پاشەڕۆژێکی باشتر بۆ نەوەکانی داهاتوو دابین بکات". لە ڕاستیدا بەدیهێنانی ئەم سوریایە کە بۆ هەموو گەلانی سوریا بێت و مافیان وەکو هاوڵاتی و کەمینە پارێزراو بێت، سەختە بێتەدی. چونکە، یەکەم، لە سوریادا ڕژێمێکی ئیسلامی نەتەوەپەرست لە دەسەڵاتدایە کە دژی مافی گەلانە. دووهەم، تورکیا کە پاڵپشتی حکومەتی سوریایە بەهەموو شێوەیەک دژیی هەر چەمکێکە کە پەیوەندی بە مافی گەلان وەکو کەمینە هەبێت. سێهەم، سوریا وڵاتێکی ناسەربەخۆ و بێ هێزە و بە پارەی دەرەکی وەستاوە، باری ئابووری لارە. ئەگەر بە قسەی تورکیا و قەتەر و سعودیا نەکات هاوکاریی لێ دەبڕن. چوارەم سوریا لە نێوخۆیدا نایەکگرتووە و کاریگەریی گروپە ئیسلامییە توندڕەوەکانی بەسەرەوەیە، وەکو ئیسلامییەکان دژی مافی نەتەوەی کورد و نەتەوەکانی دیکەن. پێنجەم ڕژێمەکە و گروپە ئیسلامییەکان دژیی ئازادی و کرانەوەی مرۆڤن، باوەڕیان بە مافەکانی مرۆڤ نییە. بۆیە ئەم سوریایەی مەزڵوم دەیخوازێت بەداخەوە زۆر سەختە بێتەدی. جگەلەوەی ئەگەرەکانی پاشگەزبوونەوە و سەپاندنی حوکمی دیکتاتۆرانە بە کراوەیی هەن.

هەرچەنی بێت کورد لە ڕۆژئاڤا هەندێ هەنگاوی گرنگی سەرەتایی هاویشتووە، پێشتر دان بە بوونی نیشتیمانی کورد لە سوریا نەدەندرا، خوێندن بە کوردی قەدەغە بوو، کورد هیچ مافێکی نەبوو. ئێستا دان بە بوونی کورد و زمانەکەی لە سوریادا دەندرێت، ئەگەر ئەو دانپێنانە بچێتە دەستور دەچەسپێ و بە ئاسانی لاناچێت.

ک□م□□گ□ی □□ژئاقا هوشیار بۆتەوە، هێزی مرۆیی هەیە، بیرێکی پێشکەوتووخوازانەی هەیە، ئەوەش بە ئاسانی لەنێو نابردرێت. پێویستە ئەو ئامادەییە دەستی پێوە بگیرێت و بپارێزرێت بۆ دەرفەتی داهاتوو.
بەداخەوە ئەوەی ڕوودەدات سووڕبوونە لەسەر دابەشکردنی کوردستان و هەوڵی تواندنەوەی کورد لە بۆتەی دەوڵەتە سەپێندراوەکاندا ئەوەش پێداگرتنە لەسەر ناڕەواییەکانی ڕابردوو کە لە دوای ڕێککەوتنی لۆزاندا لە ساڵی ١٩٢٣دا هات. ئەوەیە تورکیا پێداگریی لەسەر دەکات و لە ژێر ناوی پارێزگاریی لە مافی کوردەکان ل□ و□لاتانی دراوسێ بە خەڵکی دەفرۆشێت. تورکیا دەیهەوێ ئەوەی لە سوریا بەدەستی هێنا ل□ و□لاتانی دراوسێش جۆرێک لەم نموونەیە بەسەر کوردەکاندا لەژێر چەمکی درۆینەی مافی کوردەکاندا بسەپێندرێت.

٢٧/٨/٢٠٢٦

هێشوویەك هایكۆ.. موكەم□ەم ڕەشید تاڵەبانی

خەونم دەبینی
سواری ئەسپێکی باڵداربووم
بە هەورازو نشێوەکاندا
ڕووەو هەتاو دەچووم

خوڕەی جۆگەکەی بەر ماڵمان
لە گوێمدا دەزرنگایەوە
هەرکە تینووم لێ بشکاندایە
ل□ بەر پێمدا هەڵدەستایەوە

تریفەی مانگ بووەتە هاوڕێم

گەر لە شەوە تاریکەکانیشدا
بێزار بم
مەسجی خۆی هەر دەنێرێت

باران بە لێزمە دەبارێت
چاو چاو نابینێت
لە دووڕیانی چاوەڕوانیدا دۆش داماوم
ئەم تەمتومانییە
کەی بڕەوێتەوە

دوژمن لە هەڕەشەی خۆی ناکەوێت
شەووڕۆژ پیلان دەگێڕێت
منیش توێشووی خۆمم لە پشت توندکردووە
لە تاریکەشەوێکدا
بەسەریدا بدەم

نە لە تۆپ و نە لە مووشەك دەترسم
هەموو بستێکی ئەم خاکەم بووەتە سەنگەر
درۆنیش هەڵبدەن
بە بڕنەوی ورە دەیخەمە خوارەوە

لە هاش و هووشی دوژمن زەندەقم ناچێت
ئەوە نیشانەی بێ دەستەڵاتییە
کاتێك گوللە نێوچاوانی دیواودەر دەکات
هات و هاواری
کپ دەبێتەوە

لەناو دەریادا بەلەمێکم دۆزییەوە
چەتە دەریاییەکان
بۆ چەتەیی بەکاریان هێنابوو

بۆ سەوڵەکانی گەڕام
بزربووبوون

ڕۆژ بەرەو ئاوابوون دەچوو
تیشکی ڕەنگاوڕەنگ ئەو ناوەی تەنیبووەوە
پاش تاوێکی دی
تاریکی دادێت و
ئەستێرەکان دەدرەوشێنەوە

سینگی دوو سێوی لاسوورەی گرتووە
شەرم دەکات
لە هەموو کەسێك دەیا نشارێتەوە

بە ڕێگە پێچاوپێچەکان و
بە هەوارز و نشێوەکان و
بە کووچەباخەکانیشدا بێت
هەر دەچم بۆ لای یار

ئەم زستانە پاڵتۆ ئەستوورەکەم دەپۆشم
بەفر تا ئەژنۆ دێت و
زەلامان ڕەق دەبنەوە

لە وێستگەی چاوەڕوانیدا
چاوەڕوان بووم
ئاوی قاچم داهات
هێشتە چاوەڕوانی نەهات

ئەم جارەیان باو□ت□ز هەڵیکرد
دەرگەی دەوارەکە دادەخەم

تەپ و تۆز
چاوی هیوا کوێر ناکات

لەمێژە ئەم چۆمە
بە بەردەم گونددا گوزەر دەکات
هیچ ڕۆژێك نەمبیستووە
گۆرانی نەچڕێت و
هەڵهەڵە لێ نەدات

ئەو چیایەم کردووەتە دۆستی خۆم
پەنا بۆ سێبەرەکەی دەبەم
بەسەرهاتی بۆ دەگێڕمەوە
دڵنیام بە ئەمەکەو
لە پشتەوە بەر خەنجەرم نادات

برسێتی شێرێکی دڕندەیە
بۆسەی مەرگە
ڕۆژگارێك دێت
بە چاوەقووڵە زەلامان ڕادەماڵێت

لە سێبەری درەختەکانی باڵاتدا
ڕادەکشێم
لە بن باڵی ئەوینتدا
خۆم لە وەیشوومەی پەژارەو غەم
دەپارێزم
پەنا بۆ زوڵفی سۆزت دەبەم
لەشی سەرما بردەم
بە تارای حەزەکانت دادەپۆشم
زاری ئارەزوو دەکەمەوە
دەم بۆهەنگوینترین بەروبوومەکانت
دەبەم

من بیر لەو شتە دەکەمەوە
تۆ بیری لێ دەکەیتەوە
تۆ بیر لەو شتە دەکەیتەوە
من بیری لێ دەکەمەوە
هەر یەکەمان بیر لەوە دەکەینەوە
ئەو شتە بکەین
بیری لێ دەکەینەوە
تۆیش بیر لەوە دەکەیتەوە
ئەو شتە بکەیت کە بیری لێ دەکەینەوە؟؟

ئەم کاغەزانە نیشتمانی منن
بە ئارەزووی خۆم بە پێ دەشت و
چیا و دۆڵ و هەورازەکانیدا
تەڕاتێن دەکەم
تا چاوبڕکات بیر لە قووڵایی ئاسمان دەکەمەوە
تا پێ بتوانێت
بە کۆڵان و شەقامەکانی سۆزیدا
پیاسە دەکەم
جوانترین وێنەی خەونیان
تێدا دەڕازێنمەوە
ئەگەر ماندوویش بم
لەناو ڕستەیەکدا ڕادەکشێم و
سەرخەوێکی ئاسوودەیی دەشکێنم

بەو هەورازەدا دەڕۆیشتم
جانتایەکم دۆزییەوە
زرێزەکەم هەڵپچڕاند کەروێشکێکی تێدا بوو
بە دوو گومبەتانێ لەچاو ون بوو
سەیرم کرد سەدان سیدی لەژێریدا بوو
سروودی ئەی ڕەقیبیان
تێدا تۆمارکرابوو

ئەوەند لە وێنەكەم ڕوانی
چاوم ئەبڵەق بوو
ڕەشكەو پێشكەی كرد
ڕەنگەكان تێكەڵ بوون
بەرەو تەڵخی چوون
هەردوو پێڵووم نووقاند
وێنەكەم ل□ ناو دڵدا ڕواند

ل□ ناو بەلەمێكدا بووین
بۆ كەناری ئەوبەر دەچووین
ماسییەك پەیدا بوو
بواری پێ پێشان داین
ئەژدیهایەك لەو خوارەوە بوو
باج و سەرانەی دەستاند

ئەم كورسییە لاقێكی شكاوە
ئەو سێ لاقەكەی سكاڵایانە
بەرگەی قورسایی ئەو زەلامە ناگرن
ئەوەندەی ورچێك زل بێت

شەقامەكان جمەیان دێت
پاركەكان جمەیان دێت
كوڵانەكان جمەیان دێت
بەردەم ماركتەكان جمەیان دێت
بەردەم ماڵەكان جمەیان دێت
لە ئۆتۆمۆبیل
بۆ كوێ هەڵێین
ل□ بەر ئۆتۆمۆبیل؟؟

چاویلكەكەم بانگی كردم

ئەو وشە وردانەی پێ پێشان بدەم
لە دوایەمین ڕستەی چامەکەوە
گرمۆلە بوونەوە
شەرم دەکەن
خۆیان پێشانی یار بدەن

ئەم بەیانییە
چەند جارێك سەرپەپلکەکان کەوتم
گۆڵپەکان نووستبوون
نەمهێشت ترپەی پێم
خەوزڕیان بکات

ئەمڕۆ پشوومەو
کەمێك لە باخچەکە پاڵ دەدەمەوە
تا درەخت و گوڵەکان
هەواڵی بێنخۆشم
بە لووتدا بدەن

پاییز جانتاکەی بە شانەوەیەوە
خەریکە سەفەر دەکات
چاوەڕێی لێزمەیەك بارانە
شۆستەکان بشواتەوە

ئەمڕۆ هەتاو میوانەو
لەسەر هەیوانەکەوە
تیشك دە بەشێتەوە

ئەستێرەکان
بە ئاسمانی هیواوە جریوەیان دێت
بەرە بەیان

بە ڕۆژی ڕادەگەیەنن

بەم ڕەشەباوە دیارە
ئەم زستانە تووش بێت
بەفرو کڕیوە
لەگەڵ خۆی بێنێت
چی کۆرپەی بەخت هەن
لە سەرماندا ڕەق ببنەوە

لە دەرگەی چامەیەک
چوومە ژوورەوە
لە پەنجەرەی کێشەوە
سەیری کۆڵانی واتام کرد
سەروایەک
هەڵدەپەڕی و گۆرانی زاری دەچڕی

ئەو ناوونیشانەم پێ جوانە
لە دوو وشەدا خۆی دەخەمڵێنێت
ئەو ڕێنووسەم پێ ناشیرینە
هەموو یایەک دەکات بە جووت
ئەو ڕەفتارەم پێ پەسن ناکرێت
پێڵاو پێڵاوە،
ئەو دیکات بە پووت

بۆ فێرگە دەچووم
وانەی نیشتمانی بڵێمەوە
چەند چەکدارێکی دەم پێچراو
دەستگیریان کردم
وێنەی پێشمەرگەیەک لە باخەڵم بوو
ئاڵایەکی چوار ڕەنگیم بڵنددەکردەوە
هەتاوێکی تێدا بوو

پرشنگی دەدایەوە

چایخانەکە لەسەر پێپلکانەیە
شیرینت بوێت بۆت دێنن
تاڵت بوێت بۆت دێنن
نازانیت
کامیان بە کەوچك تێك بدەیت

هاوین مەشخەڵێکی بەدەستەوەیەو
گەڵاڕێزانی پاییز ڕاودەنێت
گەڵاڕێزانی پاییز
گەردەلوولێکی بە دەستەوەیەو
سەرمای زستان ڕاودەنێت
سەرمای زستان کڕێوەیەکی بە دەستەوەیەو
فێنکیی بەهار ڕاودەنێت
فێنکیی بەهار
هێور هێور بەناو سەوزایی سروشتدا
گۆرانیی نەورۆز دەچڕێت
ئارەزوو ناکات
هاوین لەخۆی زیزبکات

لە باکوور هەر ڕۆڵەی من
لەناو ستەمی ڕاسیزمدا جوانەمەرگ د□ بێت
لە ڕۆژهەڵات هەر کیژی من
لەناو جبەی ئاخونددا خوێنی دەڕژێت
لە باشوور هەر لاوی من
بە ئاواتەوە سەر دەنێتەوە
لە ڕۆژئاوا هەر گەنجی من
لەناو قوڕگی فاشیزمدا دەتلێتەوە
خوایە کەی ئەم ستەمە لە سەر من و
جگەرگۆشەکانم هەڵدەگریت

چەندەی غەمم بێت
چەندەیش دڵی هیوام تەنگ بێت
چەندەیش ئاسمانی ژیانم لێ دابخرێت
چەندەیش دوژمن
تەنگم لێ هەڵبچنێت
قوڕقۆشمم بەسەردا ببارێنێت
پڕ بە گەرووم گۆرانی دەچڕم
پڕ بە گەرووم هاوار دەکەم
سەر و مێشك و دڵ و جەرگی دەبەم

بەرەو چیایەك هەڵدەزنام
بە تەنیشت جۆگەیەڵەیەکدا تێپەڕیم
لەو لاوە تەپۆڵکەیەك سەیری دەکردم
ئاوڕم دایەوە
چەمەکەی پشتم دەگریا

ئەم بەیانییە زوو لە ماڵ هاتمە دەرەوە
کۆڵان کپ و مات بوو
درەختەکان نووستبوون
هوزارێك بە ئاگ□ بوو
سروودی بێزاری دەگوتەوە

سەرم بە مووبەقدا کرد
بەدوای شتێکدا دەگەڕام
برسێتی پێ بکوژم
هەموو خواردنەکان لە ترساندا
خۆیان شاردبووەوە

کۆلارەیەکم بەرەو ئاسمان هەڵدا
لەگەڵ تیشکی هەتاو بوو بە شەڕیان

لـە دادگە سكاڵايان كرد
ئاسمان هى كاميانە
تا تەڕاتێنێى تێدا بكەن!!

چامەيەك دەيقيژاند
خوێنەرەكان لـێى نەدەگەيشتن
ئەوەند هاوارى كرد
تا گەرووى نووسا

ڕووبارێك بەلاى باخێكدا تێدەپەڕى
درەختەكان سڵاويان لـێ دەكرد
ڕووبار هاژەى دەهات و
كش و مات دەڕۆيشت
درەختەكان تووڕەبوون
بەروبووەمەكانيان لـەبارچوو!!

چوومە سەر كەنارى دەريا
سروەيەك خۆى پێ ناساندم
هەواڵێكى ناخۆشى پێ بوو
بەستەڵەكى باكوور دەتوێتەوە!!!

ئەو كتێبە نوێيەى بە دەستمەوە بوو
خەريك بووم دەمخوێندەوە
لـەپڕ پرسيارێكى سەيرى لـێ كردم
– بۆچى دەمخوێنيتەوە؟

- تا بزانم نووسەر چى نووسيوە؟
– بەو درۆيانەى نووسەر باوەڕ دەكەيت؟؟

دوو ڕۆژە پشیلەکە بزربووە
سەربان و دیوارەکان پرسەیانە
گوێیان لە میاو میاوی نیە
کاتێك بەویدا تێدەپەڕی!!

ئەو بەستەزمانەیان لەبەر ئەو هەتاوە گەرمەدا
داناوە
دەستی ناوەتە بناگوێی
گوایە مۆبایلی پێیەو
تەلەفۆن بۆ یار دەکات!!

ئۆتۆمبیلی لە دەخوڕی
زەنگی مۆبایلەکەی لێی دا
بە پەلە لای دایە لای دەستەڕاست و
ڕایگرت
بە گوڕوەی ناو دەنگێگ گوتی:
کەی دوکان دەکەیتەوە؟
ـ نمرەکە هەڵەیە!!

پێش چەند ساڵێك
لە بازگەیەکی دوژمن دەستگیریان کردم
بۆ لێکۆڵینەوە لە بەندیخانەیەکی بۆگەنیان توندکردم
نە خواردنیان پێ دام
نە ئاویان بۆ هێنام
ئێوارە پاسەوانەکان بە بەرچاومەوە
برنج و شلەو گۆشتیان خوارد
پاش کاتژمێرێك هەموویان بوورانەوە
تمەز ژەهراوی بوونە
بە هێلم زانی و خۆم کۆکردەوە تەمتەقاند
بە هەناسەبڕکێ خۆم گەیاندە لای شۆڕشگێڕەکان

سەرم بە سوپەرمارکتێکدا کرد
چاوم بە نرخەکاندا گێڕا
نرخی گۆشت و خواردەمەنی
هەموویان چاویان زەق کردەوەو
زمانیان لێ دەرهێنام
زەندەقم چوو
پاشەوپاش گەڕامەوە
خۆم لەو ناوە گوم کرد

قامکەکانم کۆڵەوارن
ناتوانم سواری ئەسپ ببم
دەست بە زینەوە بگرم و
جڵەو ڕاکێشم
بێچووە چۆلەکەیەکیان پێ تیمار بکەم
منداڵە وردکی گەڕەك
بە تیروکەوان برینداریان کردووە

لەناو دێڕێکی چامەیەکمدا
کوتە نانێك و چەند قاژە تەماتەیەکم
دۆزی□وە
پاڵم لێ دایەوەو
ئەو ڕۆژە نەچووم بازاڕ بکەم

دەمەوێت بە ئارەزووی خۆم
سروود بڵێم
لە هەراو هوریا هەڵێم
دەست لە گەردنی پەلکەزێڕینە بکەم
مژدەی ماچ
بۆ ئاسۆی هەتاو ببەم

بە ناو قامیشەڵاندا دەڕۆم
هەر دەڕۆم
سەرم بە چۆمدا دەتەقێتەوە
هاژەی ئاو سەرسامم دەکات
بەو هاژەیە
زستانم بیردەخاتەوە

بەرەو ئاقاری ئەودیوی چیا
دڕکەزێ لە پێم دەچەقێ
پەیکوڵ لەگەڵ پەیکوڵ
لەسەر پاژنەم شەڕ دەکەن
کامیان لە کامیان ئێشی زۆرتر بێت

ئەو زارە
چی لە بارە
ڕۆژ دەبێتەوە تا ئێوارە
بەلەپیتکەی لەسەر درۆ سوارە

چاو دەقووچێنێت
لێو دەقرپێنێت
گوێ ڕادەدێرێت
قووتێکی بۆ دەخواتەوە

ئەو ئاوە تینوو ناشکێنێت
ئەو ناوە
ناو نازڕێنێت
ئەو پیاوە
پەتێکیش ناپسێنێت

خامە گەنجەو پیر نابەت
لەناو هزرو بیردا
دەخەمڵێت
پیت پیت وشە دەڕوێنێت
چامەی لە بەرهەم دەنێت
بە ئاواز دەیڵێتەوە
تا چاو بیخوێنێتەوە

هەنگاوەکانم
ئاشنای ئەم ڕێگە بوونە
ئەم ڕێگە
ئاشنای هەنگاوەکانم بووە
بە تاریکیش بەوێدا تێپەڕم
هەنگاوەکانم دەناسێتەوە
پێشوازییان لێ دەکات

لە بەردەم ئاوێنەکەدا ڕاوەستابووم
چامەی (دەریا)م دەخوێندەوە
وێنەی ناو ئاوێنەکە من نەبووم
هەر چامەکەی دەخوێندەوە
بێزار بووم
چوومە دەرەوە
ئیوارە گەڕامەوە
وێنەی ناو ئاوێنەکە هەر چامەکەی دەخوێندەوە

بتێك لە ماڵماندایە
بەیانیان قاوەڵتیم بۆ ئامادە دەكات
ئێواران شیوم بۆ لێ دەنێت
قەرەوێڵەكەی لە تەنیشت قەرەوێڵەكەمەوە یە
كاتێك ڕادەكشێم
شەو تا بەرەبەیان مۆبایلێكی بە دەستەوە یە

لە یوتوبەوە
گوێ لە وتارەکانی وتاربێژەکەی
مزگەوتەکەی گەڕەك دەگرێت

بەم بەیانییە
گوێم لە خوڕەی ئاوی بۆڕییەکەیە
بێچووە پشیلەیەك
لە کۆڵان دەمیاوێنێت
قیژەی ئەمبولانیش لە شەقامەکە
بەرگوێ دەکەوێت
هیلیکۆپتەرێکیش بەسەر سەرماندا
تێدەپەڕێت
لە تەلەڤزیۆنەکەیشەوە
شارێك بە مووشەکی دوورمەودا
بۆردومان دەکرێت

هەموو خەڵکی شار
ڕژاونەتە شەقامەکان
دروشمی ئازادی بەرز دەکەنەوە
بە بەردو دار
بە ورەی بەرزی بەسرپێرار
بەرەو ڕووی دارودەستەو
خۆفرۆشان و ماتۆڕسکل سوارو
مێزەربەسەرەکان د□ بنەوە

ئاگری شۆڕش هەڵگیرساوە
کپ نا بێتەوە
ترسیش نەماوە
تۆقین ڕەوی کرد
ڕۆژگار ڕۆژگاری گەلەو
تاریکی گوزەشت ناگەڕێتەوە
هەر کوێیەك بچیت
خۆر هەڵا توووەو تیشکی هەتاوە

ل□ بەردەم ئاوێنەکە
ڕدێنم دەتراشی
لە ئاوێنەکەوە ئاخوندێك زمانی لێ دەردێنام
لچی هەڵدەقورتاند
مستەکۆڵەیەکم تێ سرەواند
ئاوێنەکەم وردو خاش کرد
ئاوڕم دایەوە
ئاخوندێك لە بەرپێمدا
لەناو خوێندا گەوزیوه

تاریکی د□□و□تەوە
وەرزی بەهاریش دێتەوە
بەفرو سەهۆڵبەندانی دووریش
دەتوێتەوە
هەر یارەو بە یار
شادد□ بێتەوە

گوێم لە دەنگی گریانە
گوێم لە هاژەی زریانە
گوێم لە زەبری ستەمی نامەردانە
کیژانی ئازادیخواز
بە قژ ڕادەپێچن
بۆ بەندیخانە

ناتوانن ئەم شۆڕشە دامرکێنن
ناتوانن ئەم ورەیە بڕووخێنن
ناتوانن چڵکاوخۆر
لە دەرەوە بێنن
شۆڕشگێڕان
لەناو خوێندا بگەوزێنن

تا ئێستە دوژمن نەیزانیوە
پەت و گوریس
هەموو شتێك لە لاوازییەوە
دەپچڕێت
تەنیا ستەم نەبێت
چەند ئەستوور ببێت
پووچ دەبێتەوەو
دەپسێت

کاتژمێر دێت و دەچێت
زەبر هەڵدەنووتێت و
گەردنی وردو خاش دەبێت
ستەم ئاوادەبێت
ڕۆژ دەبێتەوەو
خۆری سەرفرازی هەڵدێت

گوێم لێیە
دوژمن زەندەقی چووە
گوێم لێیە
دوژمن ورەی بەرداوە
گوێم لێیە
دوژمن ئەژنۆی شکاوە
سادەی ور□ بەرزان
بۆ گەیشتنە سەر لووتکە
تەنیا پیچێکی ماوە

تشرینی یەکەم 2022

قەیرانی حکومەتی هەرێم.. عوسمانی حاجی مارف

هەرێمی کوردستانی عێراق قەیرانێکی سیاسی درێژخایان و ڕاستەقینە و لە هەمانکاتدا، گاڵتەجار بەخۆیەوە دەبینێت، بنبەستی سیاسی لە پەیوەندی نێوان بارزانی و تاڵەبانی، سەرەڕای هەندێک هەوڵی دانیشتن و دانوسان و نێوەندگیری، هەوڵی شەخسی و لایەنی سیاسی تر بە پڕکردنەوەی ئەو بۆشاییە، لە هەوڵیان بۆ کۆکردنەوەی دانیشتنەکانی پەرلەمان و پێکهێنانی حکومەتی هەرێم بەردەوامە، بەڵام تائێستا ناجێگیری وناڕۆشن و بێهودەیە.
لە ئێستادا هیچ نیشانەیەکی ئەرێنی نابینرێت بۆ کۆتایهێنان بە ناکۆکییەکانی ناو دامەزراوەی سیاسی زۆنی زەرد و زۆنی سەوز، کە ژیانی سیاسی هەرێمیان لە دوای هەڵبژاردنەکانی ساڵی ٢٠١٤ ەوە تا ئەمڕۆ ئیفلیج کردووە.
نەبونی هاوسەنگی و بێهەڵوێستی و نەبونی کردەوەی جددی و هەوڵدان بۆ پڕکردنەوەی بۆشاییەکان و کۆتایهێنان بەو بنبەستە، کاتێک پێناسەی هەرێمی کوردستان وەک بەشێکی گرنگی عێراق دەکرێت، ناسەقامگیریە سیاسییەکەی پێکهاتەیەکی جۆهەریە کە هاوکاتی ناسەقامگیری گشتی سیاسی و نائەمنی دەوڵەتی عێراقە.
نزیکەی دوو ساڵە دوای هەڵبژاردنەکان، پەرلەمان کۆنەبۆتەوە و دەستەی سەرۆکایەتی هەرێم هەڵنەبژێردراوە، هێشتا حکومەت پێکنەهاتوەو نازانرێت کەی پێکدێت، بۆیە داواکاری لە هێزە سیاسییەکان و دامودەزگاکانی دەوڵەتی عێراق و هەرسێ سەرۆکایەتییەکە کراوە هەموو هەوڵێکیان بخەنەگەڕ بۆ کۆتایهێنان بەم دۆخە گاڵتەجار و مەترسیدارە، چونکە بەردەوامی ڕێگری لە پێکهێنانی حکومەتی کوردستان کاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی هاووڵاتیان دروستکردووە، زۆرێک لە خزمەتگوزارییەکانی پەکخستووە و قەیرانەکانی توندتر کردووە، بەتایبەتی قەیرانی سووتەمەنی و بەرزبوونەوەی نرخی بەرهەمە نەوتییەکان، لەگەڵ ئەوەی نرخی لیترێک بەنزین گەیشتووەتە نزیکەی دوو هەزار دینار، هەروەها کەمبوونەوەی زیاتری ئاستی خزمەتگوزاری و تەندروستییە.
حکومەتی کاربەرێکەر و چاودێری ئێستای کوردستان، نەیتوانیوە ونایەوێت ئەرکەکانی خۆی بە شێوەیەکی گونجاو لە دابینکردنی خزمەتگوزارییەکان و دۆزینەوەی چارەسەر بۆ قەیرانەکان جێبەجێ بکات، جگە لە قەیرانە بەردەوامەکان و دواکەوتنی موچەی فەرمانبەران،

بەردەوامی بەشایی یاسایی و دەستووری و پاراستنی حکومەتەکی چاودێر بەبێ دەسەڵاتی تەواو، قەیرانەکان گەورەتر دەکات و بەرژەوەندی هاووڵاتیان زیاتر تێکدەدات.

نزیکەی دوو ساڵ بەسەر هەڵبژاردنی پەرلەمانی هەرێمی کوردستانی عێراقدا تێدەپەڕێت و لەگەڵ ئەوەشدا بارزانی و تاڵەبانی تا ئێستا ڕێگایان بە کۆکردنەوەی دانیشتنەکان و کاراکردنی پەرلەمان و هەڵبژاردنی سەرۆکی پەرلەمان نەدۆزیوەتەوە و ئاسان نەکردووە، ئەم پرسەیە هەنگاوێک ناڕواتە پێشەوە لە پێکهێنانی حکومەتەکی نوێی تەواو دەسەڵاتدار بە جێگرتنەوەی حکومەتی ئێستای مەسرور بارزانی.!

لە مانگی ئایاری ٢٠٢٣ دا دادگای فیدراڵی کە بەرپرسە لە یەکلایکردنەوەی ناکۆکیە دەستووریەکان، درێژکردنەوەی ماوەی خولی پەرلەمانی هەرێمیشی بە نادەستووری و حکومەتەکەی مەسرور بە ئیدارەی چاودێر ناساند، لەهەمانکاتدا ئەوە ڕوونە کە واقیعی ئێستای هەرێم لەسەر بنەمای دوو ئیدارەیی دیفاکتۆیە، کێشەکە لەوەدایە ئەگەری ئەوە هەیە ئەمە ببێتە فەرمی و جێگیر بکرێت ئەگەر بارزانی و تاڵەبانی بەردەوام بن لە ناکۆکی لەسەر پێکهێنانی حکومەت، ئاشکرایە کە تائێستا هەریەکەیان حکومەت و ئامەری ئەمنی و سەربازی و دامەزراوەی دارایی تایبەت بەخۆیان هەیە، ئەم دابەشبوونە بەشێوەیەکی فەرمی لەبری پێکهێنانی حکومەتەکی یەکگرتو لە ساڵی ٢٠٠٦ کۆتایی هات، قسەکردن لەسەر دوو ئیدارەی جیاواز بە هەرێم یەکسانە بە چڕکردنەوەی زیاتر گێژاوی سیاسی و نائارامی، دەبێتە یەکێک لە مەترسیە جددیەکان بە سەر ئایندەی دۆخی سیاسی کوردستانی عێراق. هەرلەم بارەیەوە بارزانی و تاڵەبانی زۆرجار تۆمەتەکانیان ئاڵوگۆڕ کردووە و هەریەکەیان بەرامبەرەکەی بە هۆکاری ئیفلیجی سیاسی بەردەوام و قەیرانەکان دەناسێنێت.

لەلایەک بەردەوامی بەتوانایان لە پێکهێنانی حکوومەت، لایەنەکان لە بژاردەی ئەگەری ئەنجامدانی هەڵبژاردن نزیک دەکاتەوە،! لەلایەکی ترەوە تاڵەبانی هاوپەیمانی ڕکابەری کاریکاتەر لەگەڵ شاسوار عەبدولواحد لەخۆدەگرێت، داوای پێگەی سەرۆکی حکومەتی هەرێم و دابەشکردنی پۆستە حکومیەکانی یەکسان دەکەن!؟. کاریگەری ناکۆکی نێوان بارزانی و تاڵەبانی لەسەر دابەشکردنی دەسەڵات، بەردەوام لەناو هەرێمدا پەرەدەسێنێت.

بەردەوامی هەرێمی کوردستان بەم شێوەیەی ئێستای تادێت جێگەی گومانی زیاتر و پرسیارە، چ لە ناوخۆدا کە پەیوەندی بە چۆنیەتی سروشتی سیستمی سیاسی و حوکمڕانیەوە هەیە، چ لە ڕووی دەرەکیشەوە، هەر لایەکیان پاشکۆی بەرژەوەندی ووڵاتانێکی ترن، لە هەمانکاتدا پەیوەستە بە پێشهاتە هەرێمی و نێودەوڵەتیەکان لە دۆخی شەڕ و

ململانێی ئێستای ئەمریکاو ئێراندا، هەروەها لەوانەش نەرێنی تر، بەستنی چارەنوسی کوردستانە بە حکومەتی ناوەندیەوە.
ئەوەی شایانی باسە چیتر ناکۆکی نێوان ئەو دوو بنەماڵەیە تەنیا ناکۆکی نیە لەسەر پۆستە وەزاری و ئەمنیەکان، بەڵکو گۆڕدراوە بۆ ڕووبەڕووبونەوەیەکی ئاشکرا کە هەڕەشەی ئیفلیجکردنی زیاتری دامودەزگاکانی حوکمڕانی و قووڵکردنەوەی قەیرانی ئابووری و کەمکردنەوەی سەربەخۆیی هەرێم لە بەرامبەر بەغدا و تەحەدای ناوچەییەکانی دەوروبەری دەکات. تا ئێستا هەموو هەوڵەکانی نێوەندگیری و یەکلایکردنەوە لە نێوان بەرزانی و تاڵەبانی شکستیان هێناوە و لەو بارەیەوە ئاسۆیەک دیارنیە، بۆیە ئەگەری ئەوە هەیە هەرێم بچێتە قۆناغێکی ئاڵۆزتر و مەترسیدارترەوە.
ئەو گرژیانەی لەم ساڵانەی دوایدا پەرەی سەندووە، دوای هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستانی ٢٠٢٤ ی گەیشتە لوتکە، ئێستا مەترسی هەیە لەسەر ئەم فۆرموڵە سیاسیە دروستکراوەی کە دەیان ساڵە حوکمڕانی هەرێمەکەیان پێبەڕێوەبردووە.
بارزانی دەیەوێت تەواوی حکومەتی هەرێم کۆنترۆڵ بکات، سەرکردەکانیشی ئامادە نین هاوکاری تاڵەبانی بن یان ڕێگەیان پێبدەن مافە سیاسی و حکومیەکانی خۆی بەکاربهێنێت. لە ڕاستیدا بارزانی و پارتی متمانەیان بە تاڵەبانی و سەرکردەکانی یەکێتی نیە، لە هەمانکاتدا بە لەبەرچاوگرتنی ژمارەی کورسیەکانی یەکێتی لە پەرلەمانی ئێستادا، پارتیەکان دەڵێن یەکێتی مافی ئەوەی نیە دەسەڵات بە یەکسانی لەگەڵ پارتی دابەش بکات.! دابەشبونی کوتلەیی و ناکۆکی بنەماڵەیی لەناو یەکێتیدا وایکردووە سەرکردایەتی ئێستای، لە ڕوانگەی بارزانیەوە، هاوبەشێکی جێی متمانە نەبێت لە حوکمڕانیدا.
جێگای سەرسورمان نیە کە قەیرانی متمانە لە نێوان ئەو دوو لایەنەدا کۆتایی نایەت، بارزانی بە نیگەرانیەوە سەیری هاوپەیمانیەکانی تاڵەبانی لە گەڵ بەغدا دەکات، بەتایبەتی پەیوەندیەکانی لەگەڵ هەندێک هێزی سیاسی شیعە و کەسایەتیە سیاسیە کاریگەرەکانی سونە. تاڵەبانی پەیوەندیەکانی لەگەڵ کوتلە چەکدارە شیعیەکان لە بەغدا دەقۆزێتەوە بۆ بەدەستهێنانی کاریگەری بەسەر بارزانیدا و دەستبەرکردنی پشکێکی گەورەتر لە پۆستە حکومیەکاندا لە بەغداد، بەتایبەتی سەرۆک کۆمار، دواتریش دەیانەوێت دەسەڵات لەناو هەرێمی کوردستاندا دابەش بکەن.!
لەلایەکی ترەوە بارزانی بە ڕاگرتنی بودجە و سەپاندنی ئابڵوقەی ئابووری یەکێتی و تاڵەبانی سزا دەدات، هاوکات سەرچاوەکانی نەوت و گاز و دەروازە سنووریەکان قۆرخ دەکات، ڕێتیدەکەنەوە زانیاری

بەشێوەیەکی شەفاف بە یەکەتی ئاشکرابکەن. واتە هەردوولایان یاری بە ژیان و چارەنوسی خەڵک دەکەن.

ململانێ و گەمەی نێوان بارزانی و تاڵەبانی نەک هەر پێکهێنانی حکومەتی پێکخستووە و کارەکانی پەرلەمانی ئیفلیج کردوە، بەڵکو باری نەرێنی ئابووری هەرێم درێژبێتەوە، کە چەند مانگێکە ڕوبەڕوی تەحەددیاتی زیاترە، قەیرانی سیاسی ئێستا کە درێژترین و ئاڵۆزترین قەیرانە لە دوای یەکەم دامەزراندنی حکومەتی هەرێمەوە، هەردوو لایان نەیانتوانیوە و ناخوازن و نابەرپرسن کە ئەرکی دارایی خۆیان بەرامبەر بە هاووڵاتیان جێبەجێ بکەن، مووچەی خانەنشینی دەوەستێت، مووچەی فەرمانبەرانی حکومەت هەمیشە ناڕێکەو دوادەکەوێت، هەروەها پارەدان بە پڕۆژەکانی هەرێم وەستاوە.!

لە ئەنجامی ئەم گەمە سیاسیە بەمانایەدا ئەوە خەڵکیە ئازار دەچێژن و دەبنە قوربانی، ئاستی کڕین داڕماوە، ڕێژەی بێکاری بەرزبووەتەوە، بۆ سەرمایەدارانیش گرنگ تەنها قازانج و کەڵەکەی سەرمایەیە، تەنها شتێک کە بۆ سەرکردە باڵاکانی ئەو دوو حزبە گرنگە، گەیشتن بە بەرژەوەندیە کەسیەکانی خۆیانە. کێشەی قەیرانی ئێستا تەنها لە بازنەی جەماوەری و ئابوریدا سنوردار نیە، لەم ململانێیەدا بە شێوەیەکی بەرچاو وەها دەردەکەوێت لەهەمانکاتدا هەڕەشەیە لە سەر سەربەخۆیی هەرێم.

لەگەڵ ئیفلیجبوونی هەموو میکانیزمە ناوخۆیی و دەرەکیەکانی گۆڕانکاری و کاریگەری بۆ ماوەی دوو دەیە، هەرێم لە بازنەی پێکهێنانی حکومەتی دوو بنەماڵەدا گیری کردووە، هیچ چارەسەرێک یان دەرچونێک بەقازانجی خەڵک لەچوارچێوەی ئەو دوو بنەماڵەیەدا نیە و نابێت، ڕزگارکردنی هاووڵاتیانی کوردستان لە قەیرانەکانی ڕۆژانەی خۆیان، یان بۆ ڕزگارکردنی هەرێم لە ئەگەری داڕمانی لەنێو گۆڕانکاریە گەورەکانی ناوچەکەدا ئاسۆیەکی نیە، ڕێگای ئاسۆ بەخش، پێش هەموو شتێک کۆتایە بە دەسەڵاتی هەردوو بنەماڵە و لە بەرامبەریدا دامەزراندنی دەسەڵاتی خەڵکە.

عوسمانی حاجی مارف

ڕۆژئاوا لە خەباتی چەکدارییەوە ، بۆ خەباتێکی سیاسی و ئاشتەوایی.. ئەحمەد کامەران

ڕۆژئاوای کوردستان ئەو پارچە بەنازو بێکەسەی کوردستانە ، کە ساڵانێکی دوورو درێژە لەنێو جەنگی مان و نەماندا ژیانیان گوزەر دەکرد. هەموو وڵاتانی زلهێزی جیهان بە ئاشکرا پشتیان تێکردبوو . بەڵام ئیرادەی بەهێزی گەل و شۆڕشڤانان ، بوونی سەرکردەیەکی خەمخۆری ڕاستەقینەیی وەکو ژەنەڕاڵ مەزڵوم توانیان بەرخۆ بدەن .

من ئەوکات تەمەنم تەنیا ١٢ ساڵ بوو بەبیرمە ڕۆژئاوای کوردستان دەستی بە خەباتی ڕزگاری کرد . هەمووجارێک بەخەمم دەگوت ئاخۆ کەی ڕۆژێک دێت جەنگ لە ڕۆژئاوا تەواو دەبێت و کورد بە ئاسودەیی بحەسێتەوە ؟ پێشینان دەڵێن لە پاش هەرناخۆشییەک، خۆشییەک بەڕێوەیە. دواجار خەونەکەم هاتەدی قۆناغی ژیانی جەنگ و ئاڵۆزی لە ڕۆژئاوا ماڵئاوایی دەکات. خۆشبەختانە قۆناغێکی نوێی ئاشتی و یەگرتویی بەڕوویی گەلی ڕۆژئاوا دەکرێتەوە. دەبێت ئەم قۆناغە قۆناغێکی هەمیشەیی و مسۆگەر کراو بێت بۆ پاراستنی تەواوی مافەکانی گەلی کوردی ڕۆژئاوا. ببێتە چەترێکی ئاسودەیی بۆیان ، کە تێیدا خوێنی شەهیدان بەفیڕۆ نەڕوات.

دستپێکی ئەم قۆناغە نوێیە لە پاش ئەوە دێت ، کاتێک ژەنەڕاڵ مەزڵوم عەبدی لە ٢٥ ئاب لەکۆشکی کۆماری سوریادا بە فەرمی هەڵوەشاندنەوەی هەسەدەی ڕاگەیاند . ئەو هێزەی ساڵانێک وەکو قەڵغانێک بۆ پاراستنی ناسنامەی گەلی کورد و گەلانی دیکە لەدژی تیرۆرستانی داعش و گرووپەکانی دیکە خەباتی دەکرد .

هەڵوەشاندنەوەی ڕاستەوخۆی ئەم هێزە بەمانای کۆتایی خەباتی کورد نایەت، بەڵکو بووە دەستپێک بۆ قۆناغێکی نوێی خەباتی سیاسی لە تەواوی ڕۆژئاوا و سوریادا، چیتر خوێنی هیچ شۆڕشڤانێکی دیکە نەڕژێت . قۆناغی پاش خەباتی چەکداری ، پێویستە لەڕووی سیاسی و دیبلۆماسی دا پێگەی کورد لەسوریادا لەئاستێکی تۆکمەدا بێت بۆ خزمەتی بەرژەوەندییەکانی گەلی کورد.

سەبارەت بەو ڕەخنانەی ئاراستەی بڕیارەکانی مەزڵوم عەبدی و بەرپرسانی کوردی ڕۆژئاوادەکرێت، گوایە ئەم بڕیارە بە ئاشتبەتاڵ و

بە فیڕۆچونی خوێنی ١٢ هەزار شەهید لەقەڵەم دەدرێت، یاخود چاوەڕێی ئەوە دەکرا هاوشێوەی باشور ، لە ڕۆژئاوا هەرێمێک بێتە درووست بوون ، کەچی دەست لەنێو دەستی دوژمن نرا. پێویستە بە لۆژیک بیربکەینەوە بۆ پرسی سیاسەت و گۆڕانکاری ناوچەکە نەک بە ڕق و کینەی بێ بنەما.

لەیادمان نەچێت لەسەرەتای کانونی دووەم ئەم ساڵ لەهێرشە فراوانەکانی سەر ڕۆژئاوای کوردستان ، ئەمریکا بە ڕاستوخۆ پشتی خۆی لەڕۆژئاوا بەردا ، ئەگەر ئەوکات یەگرتویی کوردانی هەرچوار پارچە نەبوایە ئێستا کوردانی ڕۆژئاوا لەژێر قەتل و عامی گشتیدا بوون.کورد لە درێژایی مێژووی خەباتی خۆیدا هیچ کاتێک دۆستێکی ڕاستیق□ین□یی ن□بوووە کەپشتی خۆی پێ ببەستێت ، جگە لە چیاکان.هەرکاتێک بەرژەوەندیەکانی خۆیان لەگەڵ کورد کۆتایی هاتبێت، هەرزوو لەنیوەی ڕێگا دەستبەرداری تەواوەتیمان دەبنەوە، وەکوب□□□ی پێشتر ئێمەیان نەناسیبێت ، بەتەنیا لەگۆڕەپانەکە بەجێمان دەهێڵن .

بۆ بەشێکی دیکەی ڕەخنەکان گوایە نەیان توانی بەقەد پارتی و یەکێتی هەرێمێک بۆ ڕۆژئاوا درووست بکەن ، پێویستە باش بزانین ئەم هەرێمەی لە باشور هاتە درووست بوون بۆمان، ئەگەر بەرژەوەندییە سیاسی و بازرگانیەکانی ئەمریکا نەبوایە لە عێراق و چاودێری ڕاستوخۆی هەژمونەکانی ئێران بەسەر ناوچەکەوە ، دڵنیام ئێمەش ئەم هەرێمەمان بەچاو نەبینی . چونکە ئەمریکا هەرێمی کوردستان وەکو ناوەندێکی گرنکی سپی کردنەوەی ڕووداوەکان هەژمار دەکات. ئەگەرنا هیچ کاتێک ئامانجی تەواوەتی بۆ بەرژەوەندی دۆزی کورد نییە .

بۆ دابەشکردنی مووچەیەک کەچی چاومان لە بەغدایە ، ئیتر کوا هەرێم و ئابوری سەرب□خ□ ؟ □□زانە بەئاشکرا کار لەسەر گۆڕینی دیمۆگرافیای هەرێم دەکرێت ، کوا پاراستنی سەروەری هەرێم ؟
پەیامم ئەوەیە لەم قۆناغەدا ، پێویستە زمانی ڕق و کینە بەلاوە بنێین ئیتر، هەمووومان پشتیوانی ڕاستوخۆی پڕۆسەی نوێی ئاشتی بین لە ڕۆژئاوا. دڵنیام لەداهاتوودا پڕۆسەی ئاشتی دەسکەوتی گەورەی مێژوویی دەبێت بۆ هەموو کوردێک.

ڕوانگەی هزرەڤانـــان بۆ ئەدەب.. ناونیشـــــانی کۆڕەکە لە گەلەری ئارام بە د. ئازاد حەمە